

MAGYAR IZRAEL

AZ ORSZÁGOS RABBIEGYESÜLET KÖZLÖNYE

Szerkeszti **Dr. NEUMANN EDE**

Megjelenik július és augusztus kivételével havonként egyszer.

Előfizetési ára évi 6 korona. Az egyesület tagjai a tagsági díj fejében kapják.
A kéziratok és előfizetési díjak a szerkesztőhöz küldendők.

A helyreállítás munkája.

Még tombol a háboru borzadalmas fergetege és máris megindult a munka, hogy felépüljön újból, a mit romba döntött. Meleg szivek és séreny kezek buzgólkodnak, hogy mennél előbb hegedjenek a nagy vész ütötte mély sebek. Mindenki részt kér az építés munkájából, a lelkek egyesülnek, az erők szövetkeznek, hogy győzedelmesen megvívjanak a háboru nyomában járó végtelen sok nyomorral, hogy némileg enyhüljenek az abból fakadt mérhetetlen szenvedések.

Különösen oda irányul tekintetünk, a hol a vérengző, emberi mivoltából kivetkőzött orosz barbár irgalmatlanul garázdálkodott. Rabolt, pusztított, gyujtogatott. Feldúlta véreink tüzhelyeit. Romokban hevernek családi hajlékaik, templomaik; iskoláik eltűntek az ádáz ellenségtől meglátogatott föld színéről. Nem ismert kiméletet. Véres irással örökitette meg nevét áldozatainak emlékezetében.

Nincs kárpótlás azokért a szenvedésekért, a melyeket reájuk mért. A lelkeknek nem lehet visszaadni azt, a mit elrabolt tőlük. Nyugalmukat, békességüket, derűjüket. Azoknak a sötét napoknak rémes árnyai ott lesznek mindig az összezúzott szivekben.

De a kiket jószágos sors megóvott a nagy megpróbáltatásoktól, a kik csak távolból hallották az iszonyatos vihar zöngését és biztos hajlékok védelmében, bátorságban voltak akkor, midőn a testvérek felett dühöngött a rettenetes szélvész, új életet tartoznak plántálni oda, a hol most csak a pusztulás gyászos jelei meredeznek. Ennek a mulhatlan kötelességnek tudata mozgatja a lelkeket, lendíti a karokat országszerte. Fel fognak épülni a kárpáti falvak, a romokból majd új élet sarjadzik.

A helyreállítás eme munkája nagy feladatokat ró a magyar társadalomra. Áldozatokat követel a nemzettől. És meg fogjuk hozni készséggel, lelkesedéssel, miként gondoskodni fogunk rokkantjainkról, elhullott hőseink özvegyeiről és árváiról. Bármennyire próbálja is meg anyagi erőnket. Milliók életüket kockáztatják a hazáért, ki fogja fontolgatni, hogy bírja-e az anyagi terhet, a melyet a nemzet életéért vívott harc vállalaira rak?

Az egész magyar társadalmat munkára és áldozatokra szólító közös feladatok mellett pedig a zsidóságra még külön kötelességek hárulnak. Eltaposott gyülekezeteink intézményeit fel kell támasztani, templomaikat, iskoláikat helyreállítani. A vallásos életnek megszakadnia, a kulturális munkának szünetelnie nem szabad. Gondoskodnunk kell arról, hogy az istentiszteletnek és a népnevelésnek minél előbb méltó hajlékai épüljenek és mindenükből kifosztott gyülekezeteinknek segédkezet kell nyújtanunk, hogy újra alkothassák a vallásos életet szolgáló intézményeiket.

A nagyvárad kongresszusi hitközség nemes példát adott. Elhatározta, hogy abban a községben, a melynek felépítését Nagyvárad városa vállalta, a mennyiben ott zsidó templom vagy iskola fennállott, azt a maga költségén felépítteti. De ezzel nem érte be, hanem országos jelentőségűvé tette elhatározását, kimondván, hogy mozgalmat indít, hogy az ország többi hitközségeit hasonló tevékenységre készítse és az Országos Iroda elnökségét megkeresi, hogy karolja fel a szent ügyet és a siker biztosítása végett szervezze az egész vállalkozást. Ezzel a legheylesebb irányba terelte az akciót és nem kételkedünk abban, hogy azok, a kiknek bölcsesége és buzgalma eddig is sikerre vitte nagy érdekeinket, gondjaikba fogják venni ezt a nemes és kimagasló fontosságú ügyet is.

Hasonló mozgalom indult meg német hittestvéreinknél. A keletporosz zsinagógaszövetkezet (Ostpreussischer Synagogenverband) nagyméretű akcióban buzgólkodik. A mennyire lehet, gondoskodik az elpusztított hitközségek vallásos szükségleteinek kielégítéséről és előkészíti a keletporosz zsidóság vallásos és kulturális intézményeinek teljes helyreállítását. Háborus munkabizottság alakult, nagyszabású terveket dolgoztak ki és lépéseket tettek, hogy azok megvalósítása számára kieszközöljék a kormány támogatását. A választmány kiküldöttjei és az érdekelt hitközségek előjárói útján beszerezték a helyreállítás munkájára szükséges hiteles adatokat és minthogy az állam nyújtotta segély nem lesz elegendő a nagyon jelentékeny költségek fedezésére, az egész német birodalom zsidóságához fordulnak, hogy az anyagi eszközöket előteremtsék. Nagyon figyelemre méltó, hogy nem a régi állapotok helyreállítását tüzték ki célul, hanem azoknál kedvezőbb viszonyok teremtését, egy új, az eddiginél szebb élet alapjának megvetését. Az elpusztult gyülekezetek intézményeit úgy akarják újjáalakítani, hogy azok a vallás érdekeinek és a kultúra igényeinek teljesen megfeleljenek, hogy méltó módon beleilleszkedjenek a hatalmasan fejlődő német zsidóság magas kulturájának keretébe, hogy az ifjúság vallásos nevelésének eszközeivé váljanak, hogy bástyái legyenek a zsidóságnak és a németységnek egyaránt.

Felkérték tehát a háboru pusztításaitól nem érintett hitközségeket, hogy egyenként vagy, ha ez nem volna módjukban, többen szövetkezve, vállalják a kárvallott gyülekezetek helyreállítását, úgy tekintve azokat, mintha saját fiókhitközségeik volnának, szükségleteikről gondoskodván mind addig, míg erőre kapnak és önállóan is képesek intézményeiket fenntartani. Meglesz tehát minden felsegitendő hitközségnek a maga patronusa.

Egy vagy több. A pártfogó – Pate lesz a címe – a magáénak tekinti, gondoskodik róla. Nevét a zsinagógában állítandó emléktáblán megörökítik. Ezenkívül pedig háborus segélyalapot létesítenek, a melyből a zsinagógaszövetkezet a szükséghez mérten segélyeket fog nyújtani. Az adakozó testületekről és magánszemélyekről emlékkönyvet (Gedenkbuch der Kriegshelfer 1915) vezet a szövetkezet, a mely az egész segélyakciót irányítja, szervezi és mindvégig igazgatja.

A magyar zsidó gyülekezetek helyreállítását célzó akciót is így kellene szervezni. Részletekkel nem foglalkozunk. A kiket a nagy ügy irányítása megillet, meg fogják alkotni a legalkalmasabb, hazai viszonyaink között legcélszerűbb szervezetet és meg fogják találni a nemes, felelősséggel járó és nagy körültekintést követelő munka végzésére hivatott erőket. Reméljük, hogy felekezeti pártvillongásaink nem fogják kockáztatni ennek az életmentő vállalkozásnak sikereit. A szent feladat kell, hogy egy táborban találjon bennünket, mindnyájunkat. Oltárokat akarunk építeni. Templomokat a vallásnak és a magyar nemzeti kulturának. A kiket Isten kegye megkimélt a háboru legnagyobb szenvedéseitől, a kiknek tűzhelyeit és szentélyeit őrizte, a kiknek legmagasabb javaitól távol tartotta az ellenség pusztító kezét, hozzák meg szives készséggel áldozataikat, hogy menél nagyobb sikere legyen a helyreállítás munkájának, melyet megértéssel és lelkesedéssel végeznünk vallásos és hazafias kötelességünk. A szent ügy meleg felkarolására és hathatós előmozdítására kérjük kartársainkat és gyülekezeteink többi vezérférfiait.

Szabolcsi Miksa.

A nagy idők átalakították a sziveket és elméket. Csak az érinti lelkünket, a minek jelentősége a gondolatainkat lenyűgöző események hatalmas arányaihoz illeszkedik. Köznapi dolgok számára nincs figyelmünk, csekélyebb értékeket nem veszünk észre, pótolható veszteségeket nem siratunk.

Ebben a nagy időben is, mely sok súlyos fájdalmat néma panasztalanságra int, hangosan zokogott fel a magyar zsidóság mély gyásza Szabolcsi Miksa ravatala mellett. Érdekeinek elismert képviselője, igazainak mindig tette és harcra kész bajnokaként élt a köztudatban, párját ritkító népszerűség övezte nevét, mely otthont épített magának mindazok lelkében, a kiket bárminemű kapocs fűz a zsidósághoz, a hivatottság és siker, a melylyel kitűzött céljait szolgálta, a tekintély magas polcára emelte és azok sorába állította, a kik munkájukkal elenyészhetetlen hála kötelezték a felekezetet, a gyász megnyilatkozása tehát a hódolat nagyszerű kifejezésévé vált, midőn pihenőre térő hamvaitól bucsuztunk. Egyetlenért való gyász volt. Az egész magyar zsidóság hajtotta meg előtte lobogóját,

mert ha eltérő felfogások, harcok emléke és fájó sebek levontak is valamit a külső gyász egyetemes jellegéből és úgy látszott, mintha csak azok siratnák igazán a nagy halottat, a kiket az eszmék és célok azonossága hozzá kapcsolt, a kik egy uton haladtak vele és ahhoz a nagy, a magyar zsidóság zömét és legjavát magában foglaló táborhoz tartoznak, a melynek ő egyik koszorus zászlóvivője volt, fényes tehetségét, erejének értékét, lángoló buzgalmát, a zsidósághoz és kiválóan: a magyar zsidósághoz való izzó szeretetét, eszményi hazafiuságát és egy emberöltőn át serényen, fáradhatatlanul végzett verejtékes és küzdelmes munkájának nagy eredményeit elismerik azok is, a kik ellenfelekként állottak vele szemben és ha az ő gyászuk tartózkodva és tompitva szólalt is meg, valójában a magyar zsidóság *egyetemének* fájdalma nyilatkozott meg azokban a könnyekben, a melyek koporsójára hullottak.

Azóta hónapok teltek el és hétről hétre újabb bizonyítékaival találkozunk annak, hogy az egész magyar zsidóság tudatában van a nagy veszteségnek, melyet Szabolcsi Miksa elhunytával szenvedett. És feleszmélve a fájdalmas döbbenetből, melyet halála szivünkben keltett, mind tisztábban és élesebben domborodik ki előttünk magas értékű egyéniségének kiválósága. Lelkünk elé lép tehetségének nagy ereje, szivének nemessége, törhetetlen idealizmusa, törekvéseinek önzetlensége és úgy látjuk, hogy felekezeti életünk egész mezején mindenütt ott vannak munkásságának mély nyomai, hogy hálára kötelezte a felekezetet azokkal a hatásokkal, a melyek a saját küzdelmeiből és kezdeményezéseiből származtak és nem kevésbé azzal a lelkes előmozdítással és odaadó támogatással, a melyben mások törekvéseit részesítette s melynek sok nagy-jelentőségű vállalkozás sikerét, nem egy, a felekezet igazaiért és becsületéért vívott harc diadalát köszöni.

Négy évtized emlékei fűzik e sorok íróját a dicsőülthöz. A célok és ideálok azonossága mellett más-más utakon jártunk. Szétágaztak már akkor, midőn még azt hittük, hogy ugyanazt a mezőt fogjuk művelni. És ha most lelkem elé idézem az ifjút, felismerem rajta mindazokat a vonásokat, a melyek később a teljes jelentőségében kibontakozott Szabolcsi egyéniségét alkották. Ugyanaz volt mindig. Hű maga magához. Fejlődött, haladt, emelkedett, nemesbült, lényének tartalma gazdagodott, de meg nem változott, nem alakult át.

Sok talmudi és héber tudással, de különben hézagos műveltséggel került Budapestre. Rendes iskolát alig látott, az alapvető tudományos ismeretek híján volt, de feltűnt magasfoku intelligenciájával, éleselméjűségével és fejlett ítélő képességével. Egy új világ tárult fel előtte abban az intézetben, a melyben a Rabbiképző megnyitása előtt a zsidó tudomány különböző ágait kitűnően képviselő férfiak egyetemi színvonalú előadásait hallgattuk. Gerjesztő hatással voltak reá. És belepillantva ennek a világnak nagyszerűségébe, magasra emelkedett zsidó önérzete és tetemesen fokozódott a hív, a melylyel a zsidóságot szerette. A büszkeség növelte a szerelmet. Már akkor magára terelte a figyelmet. Nem-

csak tehetségével, hanem temperamentumának tüzevel, azzal az izzó imádattal, a melylyel a lelkében feltündöklő ideálokért rajongott. Észre kellett venni és sejteni lehetett, hogy ebből az ifjúból nem a könyvek, hanem a tettek embere lesz. Összeköttetéseket keresett, a tollal próbálkozott, a nyilvánosság elé lépett. Majd megnyílt a Rabbiképző és ott volt első tanítványai között. Itt is észrevétette magát. Nem kerülhette el figyelmét a mestereknek, a kiknek munkájából és nevéből annyi fény áradt főiskolánkra. De a Rabbiképző nem sokáig látta falai között. Idejekorán ébredt annak tudatára, hogy nem ott az ő helye, a hol nesztelen, csendesen építő papi munkára, a szent hagyományok jámbor gondozására és régi könyvekben való buvárkodásra, a tudomány zajtalan művelésére nevelnek. A lelkében forrongó nagy erők és hatalmas energiák más terekre utalták. Nem papnak és nem a tudomány munkásának született. Géniusza megrepesztette volna műhelyeik falait. Neki, legalább egyelőre, küzdelem volt hivatása, kivédeni és ostromolni feladata, a harctér temploma. Építésre csak később kerülhetett a sor. Távozott tehát a Rabbiképzőből és ezzel búcsút is vett a papi hivatástól. Évekig nem igen hallottunk felőle. Tanult, tanított és irogatott.

Következett Tiszaeszlár, lehetetlenségeivel, rémségeivel. És felbukkant Szabolcsi a vérig sértett zsidóság, a mélyen megalázott, sárba taposott igazság vértezett bajnokaként. Mindjárt teljes fegyverzetben. Az iszonyatos vádnak örülete dühöngött és a fiatal újságíró a harctérre siet, a sötétség fékevesztett hatalmai ellen küzdeni. Alkalmatlan volt sokaknak. Az igazság fanatikusa nem járnak kimért léptekkel, nem szólnak lágy, fülbemászó, sima, mosolygó szavakat. Tiszaeszlár avatta a zsidóság hőségévé. Babért nem hozott neki, de megedzette erejét és tudatossá tette lelkében, hogy mire van rendelve. Felismerte hivatását. És miként akkor lobogó szenvedélylyel küzdött az igazságért, azonképpen teljes életén át fanatikusa, gyakran mártirja volt. Minden seb, a melyet bármely fegyver az igazságon ütött, elviselhetetlen kinokat okozott szívének. A zsidóság igazai a saját lelkének ügyévé váltak. Minthogy ismerte a benne rejlő szellemi és erkölcsi értékek magas becsét, minthogy tele volt hódolattal hitünk, hagyományaink, emlékeink és céljaink iránt, a becsületén és hírnevén ejtett minden sérelmet olybá vette és úgy torolta meg, mintha saját énjét érte volna halálos megbántás. Azonosította magát a zsidósággal: érdekeivel, dicsőségével, fájdalmaival, szenvedéseivel.

Elült a tiszaeszlári fergeteg és pusztító hatásai lassanként tünedeztek. Mindenfelé romok heverték a szivekben, sokat kellett helyreállítani, sokat újra építeni. Csodával határos, hogy a sötét vész okozta borzadalom meg nem dermedtette a karokat, meg nem bénította az erőket. De mély lehangoltság uralkodott az egész ország zsidóságában. Hogy az igazság diadalmaskodott, hogy el kellett némulnia a fertelmes rágalomnak, csak nagyon csekély kárpótlás volt azokért az iszonyatos szenvedésekért, a melyeket annak lehetősége okozott. Vallásunk fenségét, hófehér tisztaságát hiába iparkodtak beszennyezni, de a bűnös szenvedély, a vak gyü-

lölet, mely a sötét vádban megnyilatkozott, megreszkettette a lelkeket és midőn magukhoz tértek, aggasztó depresszió vett erőt rajtuk. Mély hála illeti meg azokat a férfiakat, a kik ebből az állapotból kiragadták a felekezetet, a kik a zsidóságnak a magyar társadalommal és magyar kultúrával való összeolvasztására irányuló munkát ezekben a súlyos időkben is folytatták és a zsidóság belső megizmosodásán és jogviszonyainak javításán fáradoztak. Ezek sorába lépett Szabolcsi, midőn az Egyenlőséget megalapította. Szándékosan élünk ezzel a szóval. Mert annak a lapnak, a mely a magyar zsidóság életében oly nagy jelentőségre emelkedett, igazi alapítója Szabolcsi volt. Csak nevét vette át annak a kicsiny újságnak, a melyet a pillanat szükségletei hoztak létre; a mely rövid lendület után csakhamar erőtlennül és szárnyaszegetten aláhanyatlott és bizonyára csendesen kimúlt volna, ha Szabolcsi erős szelleme, energiája és nagy ideáljai életet nem lehelnék belé. Ezentúl az Egyenlőségé volt Szabolcsi minden törekvése, minden gondolatja és teljes ereje. Ezt a lapot tette annak a nagy munkának szerszámává, melyet a magyar zsidóság érdekeinek szolgálatában végzett, ez a lap nemcsak krónikája, hanem tényezője az utolsó évtizedek eseményeinek, törekvéseinek, küzdelmeinek, eredményeinek.

Két cél irányította Szabolcsi munkásságát és vezérelte az Egyenlőséget, melyet tartalmassá, érdekessé és kedvelté tenni, melyet nagy lap színvonalára emelni és a melynek nemcsak a felekezetben, hanem annak mesgyéin túl is tekintélyt és befolyást szerezni, a legfontosabb és legértékesebb újságírói kiválóságokkal felruházott, de azonfölül széleskörű tudással, gazdag szakismeretekkel felszerelt szerkesztőjének legfőbb törekvése, az évek számával és a sikerek gyarapodásával folyton növekvő, egyre fokozódó igyekvése volt. Ez a két cél: a magyar zsidóság külső tekintélyének megszilárdítása, a felekezet külső érdekeinek és javainak megóvása, jogainak kiküzdése, a másik: belső értékének gyarapítása.

Az elsőnek szolgálata gyakran kemény harcokba keverte Szabolcsit és voltak, a kik nem mindenkor helyeselték hadviselésének módját és a fegyvereket, melyekkel csatáit vivta. De azt mindenkinek el kell ismernie, hogy a cél, a melyért küzdött, szent volt és hogy a siker is a legtöbb esetben neki adott igazat. Mindenkor résen állott és bármely oldalról érte támadás a zsidóságot, sikra szállt érte. Meg nem rettent, semmiféle ellenfél elől meg nem hátrált és nem pihentette kardját, a míg ártalmatlanná nem tette az ellenséges fegyvert. Nem türte, hogy bárki is a zsidóság becsületében gázoljon vagy megakadályozza jogainak érvényesülését, igazainak és érdemeinek elismerését. És nemcsak visszaverte, hanem meg is előzte a támadásokat. Bölcs előrelátással várakat épített, hogy elejét vegye az ellenség betörésének. Arzenálról gondoskodott, hogy kéznél legyen a fegyver, a mikor szükség lesz reá. Lapjának harminc évfolyama a harcok egy újabb krónikája, a melynek tartalma bele fog olvadni a magyar zsidóság történelmébe, de egyszersmind a Jásár könyve is, mert azokról a küzdelmekről szól, melyeket felekezetünk igazainak elis-

meréséért folytatott és mert nagy része van abban, hogy diadal koszoruzta azokat a harcokat.

A zsidóságnak ezekre a győzelmekre való érdemessége harcainak legjobb fegyvere volt, de maga is azon iparkodott, hogy ez az érdemesség mennél magasabb fokra emelkedjék. Fáradhatatlan szószólója a nemzeti kulturába való teljes beleolvadásnak és lapját egyszersmind ennek nagyon hatásos eszközévé teszi. A magyarságot épp oly hűséggel és lelkesedéssel gondozza a zsidóságban, mint a felekezeti vagy vallási érdeket és ez arra készíti, hogy elutasító, sőt erélyesen tiltakozó álláspontot foglaljon el oly törekvésekkel szemben, a melyek noha szilárd meggyőződéssel magyar nemzeti szempontból való kifogástalanságukat hangsúlyozzák, félreértésekre adhatnak okot. Az ő ideálja oly zsidóság volt, a melyen a legszigorubb kritika sem találhat gáncsolni valót. Gyengéden féltette és hozzá való végtelen szereteténél fogva távol tartott tőle mindent, a miről gondosságában azt vélte, hogy ártalmára lehet.

Mély nyomokat hagyott a magyar zsidóságban az a lankadhatatlan sokágu munkássága, a melynek célja a felekezet belső erejének és értékeinek gyarapítása volt. Mesébe illő leleményességgel kísérelt meg mindent, hogy felekezeti életünket mennél tartalmasabbá, mennél élénkebbé és termékenyebbé tegye. Bámulatos hévvel buzgólkodott, hogy a zsidóság magas hivatásának, nagy emlékeinek, szellemi alkotásainak és erkölcsi hatásainak ismertetése által a zsidó önértéket növelje, hogy áldozatos szeretetet ébresztszen iránta és visszahódítsa azokat, a kiket már csak laza kötelékek kapcsolnak hozzá. Nagyszerűségének, dicsőségének lángoló szavú hirdetője volt. Szemére lobbantották, hogy mindent magasztal, a mi zsidó. Alaptalan vád. Csak az érdemnek adózott elismeréssel. De annak felkutatásában és megkoszoruzásában egyik legfontosabb feladatát látta. Ezzel nemcsak a felekezet külső tekintélyét akarta magas polcra emelni, hanem annak belső erejét szaporítani. A zsidóság értékének nagyságát iparkodott tudatossá tenni magában a zsidóságban, mert ebben az öntudatban nagyon helyesen az erő tápláló forrását ismerte fel. Büszke volt a zsidóságra és a hűszkeség ez érzetét igyekezett mások szívébe is plántálni. És ez sikerült is neki. Tizezrekre rug azok száma, a kiket az ő lapja nevelt önértékes zsidókká. Midőn pedig, mint a felekezeti élet krónikása koszorukat osztott azoknak, a kik működésükkel vagy akár csak egy-egy cselekedetükkel a felekezet érdekeinek nevezetes szolgálatot tettek, midőn valamely intézménynek mintaszerűségét vagy üdvös hatásait magasztalta, nem kegyeket hajhászott, hanem a nemes példa bemutatásával annak követésére akart buzdítani. Független és szabad volt és ha elismeréssel adózott, nem azért tette, mert egyénileg lekötöztetettnek érezte magát vagy bárkivel szemben bármely okból a kritika jogáról lemondott volna, hanem azért, mert a helyeslés kifejezésével felekezeti érdeket vélt szolgálni és szolgálta is azt. Pártszempontok nem irányították ítéletét. Nem egy harcot vivott az orthodoxyával. De igazságtalan nem volt vele szemben és támadásai nem a vallásos felfogásnak, nem a konzervatív

gondolkodásmódnak szóltak, hanem a felekezet egységének megbontására irányuló kísérleteknek és azoknak, a kik ebben a magyar zsidóság belső erejét emésztő és életérdekeit veszélyeztető merényletben részesek. Ő maga is minden szabadelvűség mellett, jóllehet feltétlen, sőt egyik leglelkesebb hive volt a haladó zsidóság eszméinek és törekvéseinek, minden radikális, a zsidóság multját megtagadó irányzatot kárhoztatott, de éppen azért, mert szilárdan állott a hagyomány alapjain és vallásunk szellemét és valóját az ősforrásokból ismerte, megbocsáthatatlan bünt látott a magyar zsidóság szétdarabolásában és szívének legmelegebb óhaja egy harmóniájában és egységében erős, ügyeit önállóan, céljainak és érdekeinek megfelelő szervezetben és institúciókkal intéző zsidóság volt.

Ezeknek a feladatoknak szolgálatában buzgólkodott párját ritkító hivatottsággal, erős tehetséggel, nagy tudással, soha meg nem fogyó munkakedvvel és ki nem apadó lelkesedéssel azzal a gárdával egyetemben, melyet céljai és ideáljai számára meghódított. Ez a hódítás is nagy értéket képvisel azoknak az eredményeknek sorában, a melyek gazdag munkájához kapcsolódtak. Az eszmék, melyeket géniusza teremtett, a melyeknek erőteljes tolla oly jellegzetes, sablonoktól nem fészélyezett módon kifejezést adott, magukkal ragadták a tehetségek egész seregét és a felekezeti közéletnek nagyon kiváló munkásai támadtak ott, a hol ezt annak előtte remélni nem merték volna. Erőket fedezett fel és a zsidóság ügye számára férfiakat nyert meg, a kiknek neve a felekezet diszét növeli és munkánkban való közreműködése céljaink fontos előmozdítását jelenti.

Nagy hatások fűződnek ahhoz a munkához, melyet Szabolcsi a magyar zsidóság szolgálatában végzett. Mennyisége és értéke egyaránt kiváló. Egy emberöltő küzdelmei és vívmányai az ő tevékenységével vannak szoros kapcsolatban. Megtörte a közönyt, lendületet és lelkesedést vitt a szivekbe és szárnyalásra készítette a szellemeket. Lapja a felekezethez való ragaszkodásra, hitünk szentsége iránt való hódolatra, szellemi kincseink és erkölcsi javaink megbecsülésére nevelt egy nemzedéket. És ezt a nevelőt mindenütt örömmel köszöntötték. Minden ház nyitva volt előtte. Öregek és ifjak szívesen látták. És csüngtek szaván. Nem úgy olvasták, a mint ujságot olvasni szokás, sietve, felületesen, hanem komolyan, felfokozott figyelemmel, mint midőn tanulni akarunk; úgy idéztek belőle, mint a vallás klasszikus könyveiből. És gazdag tartalma, élénksége, érdekessége, szinessége, zamatossága, meg bátorsága, szókimondása és hazafias szelleme, minden sorában megnyilvánuló magyar érzelme másvallásuk körében is nagyon sok hívet szerzett neki. Népszerűségével pedig egyarányban szerkesztőjének tekintélye növekedett. Nemcsak ismerték és tisztelték országszerte, hanem a felekezet egyik első tanácsadójának tekintették, a kinek döntése alá gyakran igen fontos kérdéseket bocsátottak.

Munkája történelmi jelentőségüvé vált és ha hála illeti meg azokat, a kik nagy céloknak, magas feladatoknak teljes erejüket adják oda, a magyar zsidóság hódoló kegyelettel fog áldozni Szabolcsi Miksa emlékének mindenha.

A Magyar Zsidó Múzeum.

Egy gyönyörű alkotás szemléletének benyomása alatt állunk. Valóra vált ismét egy nagyszerű eszme. Csak néhány éve, hogy alakot öltött annak lelkében, a kinek teremtő ereje szüntelen munkában alkotásról alkotásra siet, a kinek mesébe illő buzgalma és energiája nap nap után újabb tápláló forrásait fakasztja felekezeti életünknek, kulturánknak, a ki erősítve és fejlesztve a fennállót, a megvédés és fenntartás gondjaival szívében, folyton újat épít és máris ott látjuk valósággá alakulva, életerősen, pompás fejlődéssel biztatóan.

Dr. Fabó Bertalan, a Magyar Zsidó Múzeum kiváló kusztoszának lekötelező szivességéből megtekintettük a gondjaira bizott múzeumot. Lelkes kalauzunk büszkén mutatta meg a felhalmozott kincseket. A gyűjtemény gazdagsága, az elrendezés mintaszerűsége és – az anyagi segéd-eszközök végtelen szerénysége egyaránt bámulatba ejtett. Meglepődve, szinte meghatottan és büszkén szemléltük. Mily gazdagok vagyunk! Ismerjük a külföld hasonló gyűjteményeit és mondhatjuk, hogy múzeumunk, ha így halad, nem sokára túl fogja szárnyalni valamennyit. De tudakozódva az érdeklődés és az anyagi támogatás mérve felől, megdöbbenve értesültünk annak szinte megszegyenítő csekélységéről. Egy-egy szekrény beszerzése súlyos probléma. Községeink még alig vettek tudomást az intézményről; a kik hivatalban volnának buzgólkodni érte, támogatását szorgalmazni, a veszendőbe menő értékeket, a kellő érzék és értelem híján elkallódó kincseket megmenteni számára, még alig gondoltak reá. A kezdeményező, a kire legfontosabb felekezeti közintézményeink gondjai hárulnak, dolgozik érte, keres, kutat, szerez számára, de hányan vannak, a kik munkájában osztozkodnak? Hát ily szegények vagyunk?

A múzeum megalapítására vonatkozó indítványát Dr. Mezey Ferenc az I. Magyar Irodalmi Társulat igazgatóságának 1909. december 1-én tartott ülésén terjesztette elő. A következőképpen hangzik:

Tekintettel arra, hogy a zsidóság történetére, szellemi életére, vallási kultuszára, hagyományára és művészi érzékére vonatkozó jellemző emlékek, szertartási tárgyak, kiválóbb régi művek, képmások, ötvös munkák és okiratok szakszerű gyűjtése és a gyűjteményeknek szemléltetése nemcsak vallásfelekezeti, hanem *általános* művészeti és kulturális érdek, tekintettel továbbá arra, hogy a hazai zsidó hitfelekezet életével összefüggő hasonló gyűjtemény létesítése *nemzeti közművelődési* szempontból is kiváló jelentőséggel bír, figyelemmel arra, hogy ily gyűjtemények létesítése iránt az óhaj hitfelekezetünkben már megnyilatkozott, hogy egyesek kiváló szakértelemmel a gyűjtést már meg is kezdték, sőt hogy művelt köreinkben az eszme már is visszhangra és áldozatkészségre talált, úgy hogy e téren immár a céltudatos intézkedés ideje elérkezettnek mutatkozik: mondja ki az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat, hogy tevékenységét a jelzett irányban kiterjesztvén, zsidó múzeumot és e végből külön alapot létesít, hogy továbbá ez ügynek intézésére külön bizottságot alkot,

elhatározván egyuttal, hogy a társulat alapszabályai az új alkotásra való tekintettel a legközelebbi közgyűlésen megfelelő módon kiegészíttessenek.

Az igazgatóság köszönettel és helyesléssel fogadta az indítványt és elhatározta, hogy a múzeum alkotására minden szükséges lépést megtesz, egyben múzeumi bizottságot küldött ki és annak elnökéül *Székely* Ferencet, társelnökéül pedig Dr. *Mezey* Ferencet választotta. Ez a bizottság dec. 9-én megalakult, két albizottságot (végrehajtó és ügyrendi) létesített és jegyzővé Dr. *Mezey* Sándort választotta.

Az lmit választmánya elé a bizottság elnöke és alelnöke terjesztette az indítványt, a melyből a következőket emeljük ki:

Igazgatóságunk a társulat hivatásának akart megfelelni akkor, mikor egy országos zsidó múzeum tervét felvetette és a megvalósulás útjára bocsátotta. Vallásos életünknek a hajdan nemzeti multból megmaradt emlékeit, történelmi küzdelmeinknek, szellemi mozgalmainknak elszórt tanúságait kívánta összegyűjteni és megőrizni, hogy ezzel is a zsidó lélek teremtő erejét demonstrálja a multban és sarkalja a jelenben és hogy tudományos életünknek egy hiányzó, de jelentőségénél fogva megteremteni való alkotása adjon lendületet.

Ez az intézmény tudományos hasznán felül kettős eredménnyel biztat; tényezője lehet ebben az országban a multunkat és törekvéseinket nem ismerők előtt a zsidóság megbecsülésének és istápolója a felekezetünkhöz tartozók önérzetének. De mindenekelőtt tiszteletreméltó és maradandó alkotása zsidóságunknak, a zsidó áldozatkészségnek és szellemi törekvéseinek, mely általánosan tudományos és művészi jelentőségével a nemzeti művelődés épülő falaiban mélyen beékelődhetik.

Hőn kívánjuk, hogy a magyar zsidóság múzeuma felállításával felekezeti és nemzeti szempontból egyaránt hatalmas és lelkéhez méltó alkotással örökítse meg ebben az országban kulturális törekvéseit.

A választmány az igazgatóságnak a múzeum megalkotására vonatkozó határozatát és az e határozat folytán addig történt intézkedéseket jóváhagyó tudomásul vette és az lmit alapszabályainak kiegészítésére vonatkozó indítványt elfogadta. Tagok is jelentkeztek, adományok is folytak be. De az alapszabályok jóváhagyásának késése meggátolta a bizottság tevékenységét, tagokat gyűjteni, komolyabb akciót kifejteni nem lehetett és a vezetőség működésének arra kellett szoritkoznia, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel szaporítsa a múzeális tárgyakat és csendesen folytassa a propagandát. Így is szépen gyarapodott a gyűjtemény, a múzeum helyiséget kapott és az 1912. december havi jelentés már arról szól, hogy a zsinagógai művészet minden ágából vannak tárgyak, »némelyik szerényebb, de némelyik már – és főleg az előkelő maecenásainknak és az őket fölleső alelnökünknek, Dr. Mezey Ferencnek köszönhetők – valóságos műremek.« 1913. november 1-én a múzeum megfelelő hajlékba költözött, folyó leltára és az ajándékozók neve szerint rendezett betűsoros katalógusa kész, vagyona 2184'22 korona. Az 1914. dec. 31-én lezárt számadások 5209'82 korona bevétellel szemben 4599'95 korona kiadást tűn-

tetnek fel, az egyenleg tehát csak 609'87 korona. A múzeum anyaga félezernyi leltári számmal kb. másfélezer darabból áll, tudományos és múzeális értékéről a rendszeres leíró katalógus ad fogalmat, melynek első része az Imit utolsó Évkönyvében jelent meg. Feldolgozását Dr. Mezey Ferenc felkérésére Dr. Kohlbach Bertalan, Mandl Bernát és Dr. Weisz Miksa vállalta, a kik Dr. Fabóval egyetemben a tudományos rendezés körül önzetlenül buzgólkodnak. A Mult és Jövő remek utolsó füzetében az ő tolluk ismerteti a múzeumot.

Ezekhez az adatokhoz nincs mit hozzátennünk. Elég hangosan beszélnek. *Egy* férfiúnak lángoló lelkesedése, néhány megértő munkatársának buzgalma, ezzel szemben rettenetes közöny és részvétlenség és mégis meglepő eredmények, bámulatos siker. Mit lehetett volna eddig is alkotni, ha mindenki, a kitől el lehet várni, jelentőségéhez képest karolja fel a nemes vállalkozást, segíti megvalósulásra a gyönyörű eszmét! Hitközségeink vezérférfiainak, különösen pedig tisztelt kartársaink meleg érdeklődésébe és lelkes pártolásába ajánljuk a Magyar Zsidó Múzeumot.

Most pedig nagyrabecsült munkatársunknak adjuk át a szót.

I.

E lapok főtisztelendő szerkesztője becses felszólítására több közleményben akarjuk ismertetni a napokban megnyíló muzeumnakat, melynek számottevő hivatása lesz majd hazai zsidóságunk kulturájában. Több évi serény és zajtalan munkásságnak eredménye, melyre büszkén tekinthet létesítője, Dr. *Mezey* Ferenc. Mintegy varázsszóra kerültek össze rejtett helyekről családi ereklyék, kultusztárgyak, okiratok és nyomtatványok, melyek egyenkint talán egyéni vagy csekély értékkel bírtak, összességükben azonban megbecsülhetetlen forrását képezik majd hazai zsidóságunk történetének. Sok országban már régóta felismerték a zsidó muzeumok kulturális jelentőségét. Gazdag gyűjteményekben egyesítették mindenféle mindama emlékeket, melyek zsidóságunkkal összefüggésben vannak. A mi fiatal muzeumnak egyesek áldozatkészsége és megte-reintőjének lelkesedése által máris felveheti azokkal a versenyt, noha gazdag dotációk és subvenciók még nem állanak rendelkezésére. Nagy kulturhiány pótlásáról van szó. Hazai zsidóságunkban későbbben ébredt fel a történeti tudat. Nembánomság, historiai fegyelmezettség hiánya folytán veszendőbe ment számos oly kincs, mely a jövő történetíró számára gazdag forrás lett volna kutatásaiban. Kevés hazai községünknek van rendes archivuma, melyben a régebbi korok okmányai rendszeres regisztratura alapján őriztetnek. Családi okmánytárak a ritkasághoz tartoznak. Számos régi község természetes archivuma, a temető, a pusztulás siralmas látványát nyújtja. A sírkövek, történetünk néma tanúi, melyek beszélnének a régi generációról az új nemzedékhez, eltörtek, elsüppedtek; chevra-könyvek csaknem teljesen hiányzanak. A kutatók, kik községek monografiáját írták, sokat beszélhetnek e szomorú viszonyokról. Főleg régebbi, konzervatív községekben számalmas képeket mutatnak a temetők. Rosszul

értelmezett kegyelet pusztulásnak engedi át a temetőt. A sirhalmok be-sülyedtek, a kövek a legjobb esetekben oldalra dőlnek. Legnagyobb részük ketté törve hever. Tekintélyes, mondhatni vezérszerepet játszó hazai község temetőjét, melyben a magyar zsidóság legkiválóbb egyéniségei alusznak örök álmukat, a pusztulás jegyében láttuk. Nem segít már azon egy-egy irodalmi kísérlet sem, mely az elpusztult sirköveket akarja megszólaltatni. Legfőbb ideje volt már, hogy az emlékek megmentésére, vagy legalább irodalmi feldolgozásuk lehetőségére siet a magyar zsidóság. Mert – nézetünk szerint – eminens feladata minden papnak, ki a magyar zsidóság történetének megismerését szíven hordja, hogy a temetők régi feliratait lemásolja. Jó fénykép vagy pontos másolat a zsidó múzeumnak ebbeli osztályát majd gazdaggá teszi és a jövődőlbeli historikusnak megkönnyíti feladatát.

De más fontos feladata is lesz majd a múzeumnak. Középpontot teremt majd a hazai zsidóságunk történetére vonatkozó adatok számára. *Löw* Lipót uttörő munkássága után *Zipser* és mások próbálkoztak a régiek közül munkáikkal fényt deríteni eleink történetére. *Kohn* Sámuel alapvető munkája a mohácsi vészről tárgyalja hazai zsidóságunk történetét. A *Magyar Zsidó Szemle* nevelő hatásával a fiatalabbak egész gárdájának figyelmét terelte történetünkre. Az J. M. J. T. segítségével *Bernstein* Béla, *Büchler* Sándor, *Mandl* Bernát, *Pollák* Miksa, *Steinherz* Jakab, *Vajda* Béla, *Richtmann* Mózes, hogy néhány nevet említsünk, és mások óriási nehézségekkel küzdve, kezdték meg kitűnő monografiákban egyes zsidó közösségek történeti ismertetését. *Stein* M. a Magyar Rabbik című vállalatában nagy szorgalommal összehordott igen sok értékes anyagot a magyarországi rabbik munkásságáról. Mindannyian fájdalmasan nélkülözték egy középponti gyűjtemény létezését, mely irányt adott volna munkásságuknak, mely megkönnyítette volna gazdag nyers anyagával, ha szabad e kifejezést használni, fáradsággal járó kutatásaikat, mely rendelkezésükre bocsátott volna okiratokat, eredetieket és másolatokat, nyomtatványokat és röpiratokat, melyek nem-törődömség folytán elkallódtak és padlásokon elpusztultak. E hiányokon is óhajt segíteni a zsidó múzeum. Minden régi irás, minden látszólagos érték nélkül biró hazai nyomtatvány, minden elsárgult levél a maga helyén felhasználva egy-egy értékes épületkővé változik az alkotó kutató kezében. Hasznos szolgálatot tesz tehát felekezetének az a rabbi vagy tanító, ki a községe területén lakó hiveinél található régi irásokat, nyomtatványokat átszolgáltatja a múzeumnak. A múlt század harmincas éveinek kulturtörekvései és reformeszméi, a szabadságharc, az emancipációs mozgalom, a kongresszusi idő, a pártok harcai, a recepciós mozgalom tömérdek röpiratnak, gazdag irodalomnak voltak létrehozói, melynek gyűjtése a múzeumnak elsőrangú feladatát képezi. A XVIII. és XIX. század elejének türelmiadó ügyei, lakási engedélyek, védelmi levelek, adás-vevési, bérleti szerződések, katonáskodási ügyekre vonatkozó okiratok tiszta képét adják majd a zsidóság helyzetének e századokban, megmu-

tatják majd, milyen küzdelmet folytattak eleink, míg polgársorba léphettek. Községi protokollumok, chevra-könyvek, memorkönyvek községeink belső életére fognak majd élénk fényt deríteni. A hazai zsidóság történetének fontos mozzanataival összenőtt nagy férfiak arcképei, a nekik adott emléktárgyak, albumok, föliratok, életük fontosabb eseményeinek látható jelei, ereklyék gyanánt szerepelnek majd a muzeumban. A fontos események megörökítésére készült emlékérmek kiegészítik ebbeli gyűjteményünket.

A most folyó gigászi küzdelemben, mely fegyverbe szólította ifjaink és férfiaink színét-javát, hitfelekezetünk is kiveszi a legnagyobb mértékben a maga részét. E küzdelmek emlékét a muzeum meg akarja örökíteni. Széleskörű gyűjtést eszközöl, melynek célja mindazt összehordani, a mi világot vet a zsidók mindennemű háborus ténykedésére. Hadi archívumot akar muzeumunk létesíteni, melynek hivatása legyen hirdetni a jövő nemzedéknek, hogy milyen áldozatokat hozott felekezetünk hazánk szent oltárára vérben és anyagiakban egyaránt. Ezért gyűjti a hírlapokat, arcképeket és egyéb anyagot, mely zsidóságunk áldozatairól, hazafias érzetéről tesz majd tanuságot.

A zsidó szellemi élet kizárólagos vezetői a múlt század közepéig a *rabbik* voltak. Az emancipációig – kevés kivétellel – az irodalmat felekezetünk körében csupán a rabbik szolgálták. Csaknem háromszázadon keresztül művelték hazánkban községeink rabbijai a theologiai tudományokat és a világi tudományt is. A talmudirodalom terén páratlan munkásságot fejtenek ki. Kicsiny jisuv rabbija gyakran koriféus a maga tudományában. Széleskörű levelezést folytat csaknem mindegyik korának legkiválóbbjaival. E responsumok képezik koruk valóságos tükrét kultúr-történeti szempontból. Ezért sujt helyez muzeumunk a rabbik irodalmi munkásságának, levelezésének gyűjtésére. Rabbónuszlevelek megvilágítják ama ideális viszonyt, mely gyakran a rabbi és községe közt uralkodott, más akták pedig szomorú szenvedésekről szólnak, melyek egyeseknek osztályrészül jutottak. Számos kéziratot őrzünk, melyekben magyar rabbik gyűjtötték szellemi termékeiket. Halácha, agáda váltakozik azokban memoárokkal. A nagy kulturharc, mely a múlt század elején megelőzte hazai zsidóságunk kettészakadását, számos irodalmi terméket hozott létre, melynek gyűjtése a múzeum eminens feladatát képezi.

Evvel kapcsolatosan szem előtt tartjuk a *Hungarica* gyűjtését is. Nem csupán bibliografiai szempont vezérel ebben, hanem az a törekvés, hogy teljes képét adja a muzeum a régi magyar zsidó kulturának. Hiszen siralmas állapotok voltak e téren. Szemináriumunk könyvtára gyűjti most már céltudatosan a Hungaricát, de az természetesen a szeminárium könyvtárának feladatánál fogva teljes nem lehet. E tekintetben hézagpótló lesz a muzeum. Budai, pozsonyi, ungvári régi nyomtatványok, munkácsi, paksi, máramarosszigeti, színérváraljai, pesti és váci nyomtatványok teljes gyűjteményére akarunk szert tenni. A hogy a bécsi hitközségi könyvtár büszkeségét képezi a bécsi kiadványokat tartalmazó *Schmid-*

féle szekrény, úgy muzeumunk a Hungarica teljes gyűjtését ambicionálja. Ide tartoznak a röpiratok, brosürák, melyek tömérdek számban láttak napvilágot, melyek azonban nyomtalanul elvesztek. Kézirataink közül különös figyelmet érdemelnek a *Mohel könyvek*, melyek becses családi feljegyzéseket tartalmaznak. Sok évtizeden át azok képezték a felekezeti anyakönyvelés egyik nemét. Egy-egy vidék családi datumai azokból határozhatók meg teljes biztonsággal.

A közösséget a családok alkotják. Családi iratok szép számmal vannak már muzeumunkban. Levelezések, kethubák, házasságszerződések egyes családok viszonyait világítják meg. Egyesek pecsétgyűrűi szép számmal állanak rendelkezésünkre. Külföldön számos folyóirat, monográfia családok genealogiájának szolgálatában áll. E téren is hézagpótló lesz muzeumunk.

Értékes részét képezi történetünknek a *felekezeti* iskola története hazánkban. Több értékes monográfia feldolgozta már Magyarország egyes jelesebb iskoláinak működését. De összefoglaló, az egész hazai tanügyet felölelő tanulmány még nem készülhetett el. Értékes része muzeumunknak hazai iskolaügyekkel fog foglalkozni. Ezért kívánatosak lesznek muzeumunk számára iskolai értesítők, régi tankönyvek, régi iskolai protokollumok stb.

Speciális magyar-zsidó ügy a szombatosság ügye. Sok szombatos imádságos könyv, szentírás-fordítás, énekes könyv hever szanaszét és indul pusztulásnak az országban. Muzeumunk missziója e téren is eminens.

A kultusztárgyak gyűjteménye képezik jelenleg muzeumunk legszebb részét. Bátran állíthatjuk, hogy ezen téren már most méltán sorakozik muzeumunk a hasonló külföldi gyűjtemények mellé. Az 1915-iki Évkönyvben, melyet az I. M. I. T. adott ki, *Kohlbach* Bertalan avatott tollal leírja a gyűjtemény egyes tárgyait. Serlegek, fűszertartók, tóraszerelvények, eszrógtartók, szédertálak, szombati lámpák szép számmal és változatos formával tanuskodnak eleink ama elvéről, mely a *Zefj Éli veánvéhu*-ból folyt. – Igen változatos a *menora*-gyűjtemény, mely külön szekrényt foglal el. Porauchesz, tóráköpeny és egyéb zsinagógai szerelvények tanuskodnak művészi izlésről a zsinagógában. Mizrach- és Almemor-táblák mutatják ama szeretetet, melylyel eleink zsinagógájukkal szemben viseltettek. Sok használaton kívül levő ritustárgy hever szanaszét az országban a zsinagógiai lomtárakban. Méltó helyük lesz majd a muzeum vitrináiban.

A folklóre is megtalálja majd otthonát muzeumunkban. Gyermekágyas táblák, démonüző házörző feliratok, amulettok, pergament káméák, fiuk születésénél ajándékozott tóramáppok, chanukkajátékok már szép számmal állanak rendelkezésünkre. Néppatika, *szegulo* és *refúo* irodalom kéziratokban és nyomtatványokban van képviselve.

A művészet is otthont talál majd muzeumunkban. Művészi festmények, metszetek, szoborminták, művészi plaketták, melyek *Fabó* Bertalan dr. muzeumőr leírásában fognak megjelenni, már eddig is szép számmal diszítik a muzeum falait. Nagyjaink arcképei festményekben, fotografiák-

ban és könyvekben vannak képviselve. Kívánatos volna minden hazai zsinagógának, minden értékesebb és érdekesebb zsidó intézménynek fotográfiája.

Mindezek vázlatosan ismertetik muzeumunk kulturmisszióját. Fontos feladat vár lelkes rabbigárdánkra és tanítótestületeinkre, hogy támogassák a muzeum törekvéseit. Felekezetünknek tesznek szolgálatot, ha ez intézmény szolgálatába szegődnek. És az utókor hálás lesz. Kegyelettel fog megemlékezni az előbbi generációról, mely helyes történelmi érzéssel megmutatta és megőrizte a kapcsolatot, mely a múltat összeköti a jövővel.

További közleményeim során főleg a muzeumnak a magyar rabbikra vonatkozó anyagát akarom bemutatni e folyóirat olvasóinak.

Budapest

Dr. Weisz Miksa.

Háborus ethika.

Szemelvények a talmudból és magyarázókból.

1. Offenziva vagy defenziva ?

Ebben az igében : «Midőn *kivonulsz* a háboruba» **בעל הטורים** biblia-magyarázó azt a taktikát látja jelezve, a melyet a hadvezérnek a háboru kitörésekor követnie kell. Az említett magyarázó ugyanis Deut. 21,10-hez a következő tanítást fűzi : **כי תצא : צא אליהם אל תניהם לבא עליך פן ישהיתוך הארץ** ha te *kivonulsz*, azaz te vonulj ki az ellenséges hadak ellen, ne engedd be őket a te országodba, hogy hadszintérré ne tegyék, el ne pusztítsák és meg ne semmisítsék termésedet.

2. Vitézül megvívni vagy kiéheztetni ?

Mózes ötödik könyvének (20,10) haláchai magyarázatában **להלחם** «megvívni» fogalmának figyelemre méltó értelmezésével találkozunk, a mely szerint mellőzendő a kiéheztetési politika, valamint a vízzel való ellátásnak meggátlása és a kegyetlen hadviselésnek bármely hasonló módszere, szóval az egyenlőtlen fegyverekkel való küzdés. A következőképpen hangzik : **להלחם עליהם להלחם ולא להרעובה ולא להצמיאה ולא להמותה במיתה : תחלואים (ספרי)**

3. Vajjon anyagi haszon lehet a háboru indítéka ?

Annak az exegetikus nehézségnek, melyet Genesis 14,14-ben ez a szokatlan kifejezés : **וירק** okoz, a következő agádai fejtegetést köszönjük : **מהו וירק את הניכוי שנטל כסף וזהב והפה אותן בו אמר להם אתם יודעים שאנו יוצאים למלחמה ולהציל נפשות אנו הולכים אל תתנו עיניכם בטמון אם בשביל כסף** **וזהב הרי בפניכם (נדרים ל"ב, תנהומא)** Mielőtt Ábrahám magával vitte vitézeit, aranyat és ezüstöt adott nekik és azt mondá : Tudjátok, hogy magasabb

érdek szolgálatában vonulunk hadba, anyagi előnyök ne késztessenek arra, hogy fegyvert fogjatok. Ha csak ilyenekre vágyódtok, ime, itt van előttek arany és ezüst. De ti harcotokat a szabadságért vívjátok, melyet a megtámadottaknak akarunk hozni.

4. Meddig terjed a honvédelem kötelessége ?

Erre vonatkozólag a talmudban oly nézettel találkozunk, melynek alig akadunk párjára bármely népnek hazafias felfogásában. Azt mondja: במלחמת חובה הכל יוצאין אפילו התן מהדרו וכלה מהופתה (סוטה מד) Kötelező háborubban mindenkinek hadba kell vonulnia, vőlegénynek és menyasszonynak el kell hagynia a nászszobát, ha megszólal a harci riadó.

5. Az otthonmaradottaknak mi a tisztjük ?

Azok számára, a kik a háborubban tényleg nem vettek részt, nagy-jelentőségű szociális tevékenységre nyílt tág tér. A talmud mindenkitől bizonyos hadiszolgálatot követel és ilyenek mondja a közlekedési utak jókarban tartását és a hadsereg élelmezését. לא יצא בצבא . . . בצבא הוא דלא יצא אבל יספיק מים ומזון ויתקן דרכים (סוטה מד)

Az utak egyengetése a szó legnemesebb értelmében a meg-rokkant katonák állandó ellátására irányuló tevékenységet és az elesett hő-sök özvegyeinek és árváinak oltalmára létesített intézményeket jelentheti.

6. A harcosok nemesi rangja.

A hadvezér csakis a harcosok valláserkölcsei érdeme folytán vélte legyőzhetőnek az ellenséget. Ebből az okból nem lehetett közömbös reá a katonák származása, a háboruba tehát törzskönyvet, nemzetségi lajstromot vitt magával, hogy minden katonának származását pontosan meg-állapíthassa. A háboruban való részvét azonos volt nemesi oklevéllel:

ואסטרטיא של מלך פנקם הגייסות שהיו יוצאין למלחמה עם מלכו בית דוד לפי שהם לא היו מוציאין למלחמה אלא מיהם כדי שתהא זכות אבותן מסייעתן

(קידושין עו. ö. IV. 5 v. 5. סדושין ad Maimuni misnamagyar.)

Luxemburg.

Dr. Fuchs Sámuel.

*) V. ö. Lazarus, die Ethik des Judentums II, 336 Kriegsdienst s. Chinnuch Nr. 526. Tüchtigkeit, Tapferkeit und treue Ausdauer im Kriege wird zur Pflicht gemacht und eingeschärft, dass er seines Weibes, seiner Kinder und seiner Habe nicht gedenken und mit ganzer Kraft auf seinem Posten stehen soll. Treffend bemerkt Chinnuch § 525 dazu, dass kein Kriegsmann wissen kann, wieviel von seiner eigenen Leistung abhängt, wieviele seiner Mitstreiter er durch sein eigenes Tun retten oder verderben kann; darum ist jeder für das Schicksal aller verantwortlich.

Templomi rend Amsterdamban kétszáz év előtt.

E lapok érdeemes szerkesztőjének megtisztelő felhívására szívesen folytatom a *Magyar Izrael*-ben az amsterdami askenázi hitközség kétszáz év előtti alapszabályainak ismertetését.

Az istentisztelet ügyeivel, a templomi étellel számos paragrafus foglalkozik. Szó van az imarendről, imákról és tóraolvasásról, tehát az istentisztelet lényegéről, sok szó esik a templomi funkcionáriusok kötelességeiről és mulasztásaik megtorlásáról és kimerítő rendelkezések szabályozzák a közönség viselkedését is, tehát gondoskodnak az istentisztelet méltóságáról, óvják külső kereteit.

Az imarend az ismert askenázi ritushoz alkalmazkodik. Szombaton és ünnepkor a nagytemplomban אֱלֹהֵינוּ-^{עוֹלָם}-nál kezdik az imát, a többi templomban csak בְּרוּךְ שֵׁמֶךָ (47. §.) A nagytemplomban nyáron az előimádkozó kántor a sorrendben utána következővel köteles a פְּסוּקֵי הַדְּזִמְרָה-t a szokott módon (ugylátszik mondatonként felváltva) elmondani. A ki ez ellen vét, egy forintot fizet. «Régibb rendelkezésen alapszik és törvényünk szerint van», hogy a kántornak nem szabad sem szombaton, sem ünnepkor, sem este, sem reggel a שִׁמְעֵי előtt cifrában énekelni (מִנְגֵן זֵיַן), kivéve az ismert kántori énekrészeket (דָּאֵשׁ הַזֵּנוֹת בְּנוֹדֵעַ) (49. §.) Ez ellen vétő előimádkozó 10 forintot fizet. Ezzel természetesen kizárja az istentiszteletnek unalomig való nyújtását és elvágja a kántorbálványozás felé vivő utat.

Rendkívül sok szakaszt foglal magában az alapszabály a tórafelolvasás körül való tisztségekről, a köteles felhivandókról (הַזֵּיב), a felhivandók sorrendjéről, az ünnepi felhivottakról, a tórát kölcsönadók jogairól, kihirdetésekről, alkalmi imákról, adományokról, templomi funkciókról. Az uralkodó szempont mindenütt az, hogy csak abban a templomban, a hol állandó helye van az illető hitközségi tagnak, van joga bizonyos funkciót elvégeztetni. Gyermek pl. abban a templomban metéltessék körül, a hol atyjának állandó helye, ülése van. Ha az atyának nincs ott ülése, akkor ott, a hol a komának; ha ennek sincs, ott, a hol a *mófel*-nek van. Ha egyiknek sincs, akkor a nagytemplomban (75. §.) Hasonló intézkedést találunk a házasságkötésről, melyet tehát a templomban magában tartottak s nem a szabadban. Együttal abban az illető templomban a vőlegény esküvő előtt s után való szombaton tóra elé szólítandó (76. §.) Súlyos betegért nyílt frigyláda előtt csak abban a templomban mondhatnak imát és áldást, hol állandó helye van. Gyászolót בְּרֵבֵי előtt szintén csak abban a templomban szabad behívni a gyülekezetbe; ha sehol sincs állandó helye, akkor a másodikban vagy az új templomban. (84. §.)*

* Jegyzet. A Jewish Encyclopedia (s. v. Amsterdam) szerint a nagy zsinagógát 5431 (1671) peszach első napján avatták fel. Az *Auctions-Catalog*-ban, Amsterdam 1913. 4. o. ezt a megjegyzést találtam: Vasárnap 452 sevát 16-án kezdett „a szent egyesület“ (Izrael) reggeli imát imádkozni az askenázi nagy templomában Amsterdamban . . . Úgy látszik, ezt az 1692 óta fennálló templomot nevezi az alapszabály *új templomnak*.

Erdekes szokás, hogy az életében először a templomba jövő fiúgyermek a tóraolvasásnál a tórarudakat fogja. (63. §.)

Csak vőlegényifju lehet tórafelemelő (הגבדה tisztségében), más nem. A tóratekeresztet már felemés előtt három hasábnnyira kell a felolvasó asztalon kigöngyölni, különben 2 tallér büntetés fizetésének terhe alatt. (62. §.)

A szabályzat pontosan megállapítja, kiket nem lehet templomi tisztséggel megtisztelni. Sikkasztók, csalárdul bukottak (פליטה לייטין), még ha egyezsége is léptek hitelezőkkel, nem szólíthatók a tóra elé s nem végezhetnek semmiféle funkciót a templomban, míg a község pénztárába bizonyos büntetési összeget nem fizettek az előjáróság belátása szerint, a tényállás alapján és a régi szabály megállapítása szerint. (25. §.) A ki bizonyos okból a tóra elé köteles járulni valamely napon (היום), előbb hátralékát köteles megfizetni. (56. §.)

A kit a tóra elé szólítanak, az négy intézmény számára tartozik adományozni: beteglátogatók egylete (ez a ח"ק), templomépítés, tóratanulmányozók, temetőrendbentartás alapjaira. A היום azonkívül a hitközségi pénztárnak is köteles adományozni, ugyszintén, a ki ünnepkor a tóra elé járul.

איש במתנת ידו végű szakaszt olvassák; ez ugylátszik euphemisztikus kifejezés is egyuttal), továbbá a tóra örömmünnepe, minden a tóra elé járuló a szentföld számára is tartozik adakozni. Még egyes adományösszegek minimuma is meg van állapítva s ez a minimum az illető hitközségi tag adójával arányban tartozik állni. (61. §.)

Viszont nem volt szabad az embereket fölösleges módon zaklatni. A templomban nem volt szabad senkinek bárminő külső célra, még ha az jótékony cél is, pl. szegény háztartás részére gyűjteni, különben 3 hónapra kirekesztik. Ha szegény ember gyűjt, akkor a *cedóko* támogatásától elesik. Templomon kívül is csak előjárói engedélylyel szabad gyűjteni; itt is 2 tallér a törvénszegőnek büntetése.

Fontos intézkedés, melyet akárhány litközség még ma is megszívlelhetne, hogy a tóra előtt csak egyetlen egy áldást (מי שברך) lehet mondatni, melyben legfeljebb *három* nevet szabad említettetni; ezenkívül a főrabbi és a soros templomelőjáró említhető, de a kántor hozzáfűzi; »a többi előjáróval s a jótékonyági *gabdoj*-jal együtt.« Tudósok a *mórénu* címmel szintén csak a három néven belül említhetők. Szülönő, a ki a gyermekágyból felkelt és kinek férje mint היום tóra elé járul, a gyermekkel együtt a hármon kívül említhető. Ujévtől engesztelőnap utánig szabad abban az áldásban többet is említeni, az előjáróság belátása szerint. Külön áldást csak tóraösszegöngyölgetés után és csakis beteg fölött lehet mondani, továbbá szülönőre, veszélytől megmenekültre, út sikerére. A tóra rúdrait tartó kicsinyekre is szabad külön áldást mondatni. (62. §.)

Nemcsak a tiszteletbeli templomi szerepek minden ágát-bogát állapítja meg az alapszabály, hanem igen bő szolgálati pragmatikát is tartal-

maz a hivatásos szereplők kötelességeiről. Sok bölcsesség nyilatkozik meg ebben az ügyrendben is. Csodálatos pontossággal és szigorral készült. Kiviláglik belőle a célzat, hogy ne egyes emberek foglalják le maguknak az egyes templomokat és közönségüket, s viszont ne derogáljon a szereplőknek az egyik vagy másik templom, illetőleg annak közönsége. Minden templomnak s minden gyülekezetnek joga van a hitközség minden funkcionáriusára.

Az alapszabály szabályozza a kántorok működési körét s ezzel sok vitának s torzsalkodásnak veszi elejét.

A kántorok szereplésének sorrendje: a ki első szombaton a nagytemplomban imádkozik elő, az a második szombaton a második zsinagógában, harmadikon az újtemplomban működik. Hétköznapokon a nagytemplomban imádkozik elő a három kántor, sorrendben mindegyik 2-2 napon át. Hétköznapra eső ünnepen az azon a hétköznapon soros kántor szerepel. Ünnepe előtti és utáni három napon való előimádkozás alól a soros előjáró felmentheti ugyan a kántorokat kérésükre, de sorrendjük nem változik. A három első szelichóth-napon, bár közel van rós-hasónóhoz, a három kántor sorban előimádkozik, a többi napon felmentvük, mert a hitközségi tagok szoktak előimádkozni (*óren*). A jómkippur-katant is elengedheti a párnesz a kántornak. A nagyünnepen való sorrendről a hitközségi jegyzőkönyv külön intézkedik. (47. §.)

A fentemlitett imák kötelezettsége alól a párnesz vagy a cedókógabbój nem menthet fel s az imát, illetőleg az elmulasztásért járó büntetést el nem engedheti, csakis az egész előjáróság beleegyezésével; kivéve, ha nyilvánvaló, hogy az illető kántor nem egészséges vagy ha hasonló ok forog fönn és ha tudvalevő, hogy nincs csalárdság vagy megtévesztés a dologban (48. §.)

A kántor az imát csak egy jelenlevő előjárósági tag megkérdezése után s engedélye alapján kezdheti meg. (49. §.)

A kántor kötelességei nemcsak magára az előimádkozásra szorítkoznak. Abban a templomban, a hol az illető majd szombaton vagy ünnepkor előimádkozik, köteles az előnapon a község írójával együtt a tóratekerceket átnézni, hogy ne találtassék bennük hiba. Ha nem teszi meg, minden a tóratekercsben előforduló hibáért 3 forintot fizet. (49. §.)

A kórusról is meg volt sajátlagos véleményük. Hétköznapon énekes egyáltalában nem kísérheti a kántort, csak olyankor, a mikor hallélt mondanak és púrimkor. «A kántorok szerződésében az annak idején működő vezetőségtől engedély foglaltatik, hogy szombaton és ünneppon basszistát vehetnek igénybe (u. l. mint egyedüli kórust). Ez a szerződés 1739-ben jár le (az alapszabály 1735-ben kelt) s addig érvényben is maradjon, azzal a megszorítással, hogy a főima (שמנה עשרה) előtt a basszista egyáltalában nem jöhet az imaemelvény elé. Ezen szerződési idő letelte után pedig semmi esetben, sem szombaton, sem ünnepkor, még kevésbé hétköznapon basszista nem segédkezhet! Áthághatatlan törvénynek van megszabva, hogy párnesz vagy cedókógabbój semmiféle kántor-

nak semmilyen esetben engedélyt nem adhat, hogy bármilyen helybeli templomban basszistával imádkozzék vagy énekeljen. Az az előljáró, a ki ezt a rendelkezést áthágja, minden mentség nélkül 100 tallért tartozik fizetni.» (49. §.)

Vajjon a kórus gyűlölete fennáll-e még most is az amsterdami hitközségben ?

Az állandó imaházakon kívül nem lehet מניין, még kevésbé tórafelolvasással kapcsolatban; az egyesületeknél sem, mert ez a községi pénztárnak nagy kárára van és szakadást okoz a községben. Még a gyászolóknál a gyász hétben is csak tórafelolvasás nélkül szabad מניין-t rendezni. A főrabbi szombaton reggel otthon imádkozhatott, de csak idegen vándorokból álló מניין-nal és tóraolvasás nélkül, hétköznap nála sem lehet מניין, kivéve, ha esti imát imádkoznak idejében. A ki áthágja a tilalmat s mégis מניין-t rendez: ha tóraolvasás nélkül volt, akkor 50 forintot fizet, ha azzal, ugy 100 frtot. A kit מניין-nál értek, az is fizet 50 frtot s addig nem járhat templomba, míg a büntetést meg nem fizette. (21. §.) Ez a túlszigorúnak látszó intézkedés bizonyára a községben a szétvonás és civódás magvát elhintő frakciók és a békétlenkedők szétválasztó munkájának meghiusítására történt.

A kántorok kötelességteljesítésére szigoruan ügyeltek és mulasztásait súlyos bírságokkal sújtották.

A soron levő kántor kötelessége, hogy az ima kezdete előtt ott legyen. (47. §.) Az a kántor, a ki a nagytemplomban elkésik, a mikor neki kellene előimádkoznia, ha reggel történt, egy fél tallért fizet, ha este, egy frtot. A beosztás szerint reá következő kántor helyettesíti. Ha az sincs jelen, fizet; épúgy a sorrendben harmadik. A ki pénteken este késik el, szintén fél tallért fizet és másnap, szombaton nem szabad előimádkoznia. Ha szombaton késik le és pedig bármelyik templomban, minden *tefillá*-ért, melyről lekéssett, öt frtot fizet. Ha nem imádkozott elő szombaton *minchá*-nál s elmulasztotta a nagytemplomban, félfrtot fizet; ugyanitt, ha szombat kimenetelekor mulasztott, egy frtot. Ünnepkor bármelyik templomban minden imáért öt frtot. Ünnepdélutánján azonban a kántorok előzetes engedélylyel szabadok. *Hosánarabba* napján, hogyha a nagytemplomban a köteles előimádkozást elmulasztja, tíz frtot; purimkor a 3 templom bármelyikében akár este, akár reggel mulaszt, mindannyiszor 5 frtot fizet. Chanukakor és félünnepen a nagytemplomi mulasztásért egy fél aranyat fizet büntetésképen a mulasztó. A pénzügyi előljáró kötelessége ezeket a mulasztás fejében járó büntetési összeget pontosan feljegyezni és a fizetésből levonni. (48. §.)

Ezek szerint a kántorok a hitközségnek ugylátszik meglehetősen jövedelmi forrásul szolgáltak. Vagy fordítva: nagyon jó fizetésük lehetett a kántoroknak, különben nem tellett volna annyi sok büntetéspénzre. De hogy pontosság tekintetében kivetni való akadt, mutatja az a részletes, minden eshetőségre gondosan kiterjeszkedő díjjegyzék.

Azonban nemcsak az alkalmazottaktól kívánja ez az alapszabály a legszigorúbb rendet, hanem a hitközség tagaitól is s valljuk meg, nem egy intézkedése olyan, mely aktualitásából nem veszített az elmúlt két században mai napig sem.

»Mindenki mély tisztelettel s félelemmel tartozik a templomban állni s áhitattal imádkozni», ez a vezérelv. A ki mégis, illetlen és zavaró szavakat szól társához, a templomot rögtön elhagyni köteles és addig nem jöhet el újra, míg hat tallér büntetést nem fizet. Ha a másik válaszol és visszagorombáskodik, 4 tallér lefizetéséig nem bocsáttatik a templomba. A ki olyan merész, hogy társát a templomban megveri, tíz tallér lefizetéséig nem mehet templomba s egy évig nem szólítható a tóra elé. A ki védekezve visszaüt, 8 tallért fizet s két hétig nem járulhat a tóra elé. Ha asszonyok veszekednek vagy verekednek, két hétre száműzetnek a templomból azok, a kik kezdték. A kik csak visszafeleseltek vagy visszavertek, nyolc napig nem jöhetnek a templomba. Azonkívül annyi büntetést is fizetnek, a mennyit az előljáróság rájuk kivet.

Mindezeknél a büntetéseknél, ha az illető mindjárt akkora zálogot helyez el a soros előjárónál, amely a büntetés összegének megfelel, ott maradhat a templomban. (23. §.)

Senki a kántor előtt hangos szóval nem kezdheti az imát, nem intonálhat, közbe nem kiálthat s nem zavarhatja az előimádkozót. A ki ezen rendelkezést áthágja, 4 tallért fizet minden egyes alkalommal (86. §.)

Asszony a templomban helyét el nem hagyhatja, hogy társnőjének vagy rokonának örvendetes alkalomból *mázol tóv*-ot kívánjon s nem járhat körül, hogy komaságra, paszitához jöjjenek vele vagy *מאן פירן* *Manführen*-hez*, különbeni 4 tallér büntetésnek terhe alatt, nehogy rendtelenség támadjon s az ima ezáltal megzavartassék. (79. §.)

Kétségtelen, hogy az alapszabályoknak szigora a kívánt hatást a templomi élet minden ágazatában elérte. Főleg azért, hogy rendbontás esetén az embereket legérzékenyebb oldalukon sújtotta és aránylag magas pénzbüntetéseket szabott, a rendszabályok betartására készítette őket és rendhez szoktatta úgy a hitközségi tagokat, mint az alkalmazottakat.

Szinte katonás fegyelem uralkodott ilyen módon az amsterdami templomokban. A hitközségi élet más megnyilatkozásaiban is ezt a szigorú fegyelmet észlelhetjük, mely kiterjed az előljáróság működésére épügy, mint a hitközségi tagok magánéletére is.

Budapest

Dr. Edelstein Bertalan

*Jegyzet. L. Güdemann, Geschichte des Erziehungswesens u. der Cultur der Juden in Deutschland, 120 o. Manführen = Meienführen, valamilyen körtáncféle, melyet a násznép esküvő előtt lejött.

A háftára olvasásáról.

Hitközségeinkben a háftára olvasását illetőleg különböző szokásokkal találkozunk. Egyes helyeken csupán abban jártas egyéneket szólítanak máftirként a Tórához s nem veszik tekintetbe a Tóra-olvasásnál érvényesült, bár itt tagadhatatlanul kevésbé kényszerítő elvet: **שלא לבייש את מי שאינו יודע**. Másutt bárkit is felszólítanak, s ha esetleg nem tudja olvasni a háftarát, legfeljebb az ahhoz tartozó b'ráchákat mondja, míg a háftarában helyettesíti őt a Tóra-olvasó. Ezt az esetet **דייעבד**-nak veszik s igazolását Isszerlesz Mózesnél (Sulch. Ár. Ó. Ch. 284. 4.) találják.

Azonban mind ritkábban találhatók templomi közönségünk körében olyanok, kik a háftarát egyáltalán, vagy az istentisztelet sérelme nélkül olvasni tudják, azért rendelkezett egyik-másik hitközség úgy, hogy állandóan a rabbit, vagy a kántort szólítják fel máftirnak. Ezt az eljárást ugyancsak Isszerlesz Mózes említi. (Dárké Mósé, Túr, Ó. Ch. 282. Izsák b. Mózes, Ór Záruá nevében.) Mind gyakoribb lesz emellett az az intézkedés, hogy a felszólított helyett minden esetben a Tóra-olvasó, a kántor, vagy a rabbi olvas. E szokás jogosságát a Tóra-olvasás analogesetének **שלא לבייש** (Tószáf. Men. 30. a., **שמעיה** és R. Niszim u. o.) tételére alapítják, szükséges voltára az istentisztelet méltóságára való hivatkozás mellett egyrészt azt a körülményt említik, hogy a hivek között alig található egy is, ki a háftarát helyesen, értelmesen olvasni tudja, másrészt, hogy különösen ünnepnapokon, de gyakran szombaton is kénytelen a hitközség a máftir-**עליה**-val is szabadon rendelkezni. A **הינפסה**, melylyel azt pótolhatnák, nagyon is nyújtaná az istentiszteletet, nálunk különben sem szokásos, ünnepnapokon pedig aligha megengedett. (V. ö. Sulch. Ár. Ó. Ch. 282. 1. Isszerlesz, Mág. Ábr., Báér Hétéb.)

Ha történeti ismereteinkkel vetjük össze e szokásokat és a rájuk vonatkozó háláchai anyagot, rájövünk, hogy a háftára olvasásának története a Tóráéval egy irányt követ. Emez is hasonló állomásokon haladt át, míg a helyettesítő olvasás általánossá lett. Kétségtelen, hogy a háftára is ide törekszik, szinte az utolsó lépés van csak hátra, melyet az analógia elősegít, az eddigi fejlődés már előkészített. E sorokban a háftára »helyettesítő-olvasását«, az utolsónak említett szokást akarjuk háláchailag igazolni. A háláchá fejlődésének állandó mozgatója, irodalmának, ha nem is mindenkor bevallott, de folytonos ébrentartója az élő szokás igazolása volt (**ליישב המנהג**), erre törekszünk mi is. De a háláchá nem palimpsest írás, — a hogy valaki a zsidó vallási kultúrára mondta, — nem **נייד מרוק**-ra, nem a régi szöveg fölé, hanem melléje, utána ír, s ha új eredményekhez jut is, csak a régi gondolatsort folytatta.

A Tóra-olvasásnál az előbbi eljárással szemben, mely szerint a felszólítottak olvasták a maguk párásáját, mindjobban elterjedt s már századok óta általános az a szokás (I. Elbogen: Der jüd. Gottesdienst 170. st. és 542. II.), hogy valamennyi helyett a **ש"ב** olvas. Ha ez utóbbi rendelkezés eredetét, okát keressük, régi háláchai adatok (Elbogen i. h. Szaadja és Abudr. Túr, Ó. Ch. 139. Machz. Vitry, ed. Mek. Nird. 98. I.) azt

tanusítják, hogy az olvasni nem tudók száporodása késztetett ilyen intézkedésekre. Tudomásom szerint legelőször Jákob Tám (Tószáf. Men. 30. a., שמנה) beszél róla világosan. »Az a mai szokás, hogy a ש"ו segít a Tórához szólítottak az olvasásban, azért történik, hogy meg ne szégyenüljenek, a kik nem tudnak olvasni.« Hasonlóképen találjuk Niszim b. Reubénnél: »Az a mai szokás, hogy a ש"ו olvas fen hangon, valószínűleg onnan ered, hogy meg ne szégyenüljenek, akik nem járatosak a pontos olvasásban«. Előbb a ש"ו olvasott halkán, a Tórához szólított fenhangon, utóbb megcserélődött a szerep, (l. azonban Machz. Virtry i. h.), majd egészen elmaradt a Tórához szólított olvasása. (L. Túr és Sulch. Ár. Ó. Ch. 135. 139. 141–143. §§-ban az egész anyagot, különösen érdekes a Bét József, Túr 141. דבל העולה שומע מה שיש קרא ומבין לבו לדבריו דרי. היא בקרא די שומע בעונה)

Nyilvánvalónak látszik ezek alapján annak a szokásnak jogosultsága, mely analóg módon, hogy elkerültessék a háftárát olvasni nem tudók megszégyenülése, (akár, mert csak egyeseket szólítanak máftirnak a Tórához, akár, mert egyiknek segít a ש"ו, a másiknak nem), úgy rendelkezik, hogy a felszólítottak helyett, – akár tudnak olvasni, akár nem – minden esetben a Tóra-olvasó mondja a háftárát. S valóban egy anonym rezponzum (idézi a Bét József Túr, Ó. Ch. 248.) erre az analógiára alapítja azt a nézetét, hogy a priori is (לבתחלה) felszólíthatnak bárkit máftirnak s olvashat a ש"ו helyette. Meggondolást igényel azonban az a kérdés; teljes-e az analógia? Megszégyenítésnek tekinthető-e az, ha valakit, mivel nem tud olvasni, nem szólítanak fel máftirnak? Egészen más dolog, ha teljesen mellőzik és nem kerülhet a Tóra elé, de kell épen máftirnak lennie? Különben is a máftirt nem vették valami nagy megtisztelésnek, (l. kül. Perisa, Túr, Ó. Ch. 284-hez), ma ugyan más a közhangulat. Azonban a Talmud és háláchai irodalom olyan bőségesen érvényesíti a שלא לבייש elvét, (Bikkurim III. 7. – Nidda 71. a. – Ket. 54. b. – Bét Sámuel és Túr Záháb, Sulch. Ár. Eben Háéz. 34. 1. – Nódá Bijeh. II. 1. –), hogy fölöslegesnek látszik ennyire különbséget tenni fokozatai között, általában érvényes az.

Azonban nem mindenki számára kétségtelen, hogy az eddig tárgyaltok, a שלא לבייש teremtette a helyettesítő Tóra-olvasás intézményét. A r. Ásér (Megilla 21. b.) más vizeken hajózik, szerinte akadhatnak egyesek, kik bár nem tudnak olvasni, mégis azt állítják, hogy képesek erre, ezek esetében אין צבור יוצאין בקריאתו; az ilyen eshetőségre való tekintettel rendelték el, hogy mindenkor a ש"ו olvasson, a ki természetesen ért hozzá. Így a Ros más területre vitte át a tételt s noha felfogása a r. Tám állítása mellett történetileg épen nem igazolt s nagyon is iskolainak látszik a Túr és nyomán a Bét József (Ór. Cháj. 141, l. ellenben Keszez Misne Maim. Hilch. Tefil. 12. 6-hoz) erre az álláspontra helyezkedtek s révükön szinte elsikkadt a שלא לבייש. (Chizkija d. Sylva: Peri Chádás, Sulch. Ár. Ó. Ch. 141. 2-höz.)

Ha már most a helyettesítő Tóra-olvasás eredetére vonatkozólag a

Ros és »fegyverhordozói« nézetét fogadnók el, az a kérdés merül fel, alkalmazható-e ez a háftárára is, s lehet-e szó e felfogás alapján helyettesítő háftára-olvasásról? A kérdés gyökere az, mentesíti-e a háftára felolvasása a templomi közönséget ebbeli kötelessége alól, **נִצָּא**-e vele? Azt hiszem, a mennyiben a háftárát *fel*olvassák, nem lehet kétséges, hogy a figyelő templomi közönség a *fel*olvasást teljesítette. Igaz, hogy Lurja lzsák (idézi a Mág. Ábr. Sulch. Ár. Ó. Ch. 284. [5.]) nem elégszik meg a figyelmezőssel, mindenki köteles maga is olvasni; – a mi aztán egészen háttérbe szorította egyes helyeken a háftára felolvasást, úgy hogy végül fel kellett szólalni ellene, – (L. Ganzfried: Kic. Sulch. Ár. 79. 5.), mégis kétségtelen, hogy a felolvasás az eredeti. Lurja kívánsága analóg dolog a Tóra-szakasz külön való olvasásával, **שְׁנַיִם מִקְרָא** s van is róla rendelkezés (Sulch. Ár. Ór. Ch. 285. 7. lsszerlesz, s Mág. Ábr. u. o.); hogy ezt a háftára felolvasása közben is el lehet végezni, következik ugyancsak a Tóra-olvasásra vonatkozó hasonló engedélyből, melyet r. Jehúda há-Chászid szokásaként emlegetnek, (Sulch. Ár. Ór. Ch. 285. 5. Mordecháj az Ór. Zár. nevében s Mág. Ábr. u. o. V. ö. Sulch. Ár. Ó. Ch. 146. 2.), mely azonban a Tóra-felolvasást, mint külön intézményt nem érinti. Miért volna ez máskép a háftaránál, s ha az olvasni tudók nem is mentesülnek a meghallgatásával, mit csinál Lurja az olvasni nem tudókkal? (V. ö. Mág. Ábr. Sulch. Ár. Ór. Ch. 284. [5.]). És a **שׁוֹמֵעַ בְּעֵינָהּ (בְּקוֹרְאָה)** mely a helyettesítő Tóra-olvasásnál olyan nagy szerepet játszik (L. kül. Túr. Záh. Sulch. Ár. Ór. Ch. 141. 2-höz. Lebúsé Sz'rod u. o. Peri Chád. u. o. A Lebúsé Sz'rod kérdése meddő, mert nem a például felhozott esetből, hanem r. Jirmija általában mondott tételéből vonjuk a következtetést. V. ö. Bét József Túr. Ór. Ch. 141.), miért ne lenne a háftára olvasásnál legalább annyira'érvényes, hogy a ki azt meghallgatja, **נִצָּא**? De Lurja sem erre gondolt; csupán, hogy meghallgatni nem elég, - **אֵין דִּי -** kell *azonfelül* olvasni is.

A dolog egészen világos, mégis sokszorosán összezavarják, úgy hogy nem nyitott kapukat döngetünk, ha még néhány adattal bizonyítjuk, azt a számunkra különben kétségtelen tény, hogy a háftára felolvasása mentesíti a templomi közönséget e kötelesség alól. A Talmud Megilla 21. b. tiltja, hogy ketten olvassák a háftárát, a hogy az a Tóra-olvasásnál is tilos, mert **תְּרֵי קָלִי לֹא מִשְׁתַּמְעֵי** (RSl. u. o. lsszerlesz Sulch. Ár. Ór. Ch. 284. 5., ellenben Átercsz Zekénim u. o.), tehát hallani kell, hogy mentesüljenek általa, hasonlóképen elrendeli, hogy a máftir ne olvasson addig, míg a Tórát összegöngyölők el nem végezték a dolgukat, nehogy ez a foglalatosságuk akadályozza őket a háftára meghallgatásában. (Szóta 39. b. RSl. u. o. Bét József Túr. Ór. Ch. 284. Derisa u. o. Sulch. Ár. Ór. Ch. 284. 6. és u. o. 147. 7.) Tilos továbbá a háftára olvasás egész tartama alatt beszélgetni. (Sulch. Ár. Ór. Ch. 146. 3.) Épily kevésbé kétséges, hogy az olvasónak helyesen, értelmesen, hallhatóan kell olvasnia (Meg. i. h.) s csak csak úgy lesz **נִצָּא** a közönséget. A **שׁוֹמֵעַ לְהַתֵּךְ**-nál megkövetelik **בְּטוֹב הָאוֹתוֹת** (Mág. Ábr. Sulch. Ár. Ór. Ch. 282. 4. lsszerlesz-hez.), a fel-

nőtnél ezt legalább is természetesnek gondolták s a pontos olvasás époly jelentős, mint a Tóránál és a Megillánál. (Sulch. Ár. Ór. Ch. 142. 1. és u. o. 490. 14.) Magunk részéről ezeket a követelményeket inkább fokoznók, elsősorban azt tennők hozzá, hogy az olvasó értse a szöveget. A Tóra-olvasásnál régebben természetesnek vették, hogy a felszólított is érti (Bét Jóséf, Túr, Ór. Ch. 141. *וּמִיּוֹן לְבִי לְדַבְרֵי*) és valószínű, hogy a *שׁוֹמֵעַ בְּעֵינָה* csak olyan hallgatóra illik, aki érti. (Olyan elv, amelyet ma nem lehet többé szószerint érvényesíteni.)

Sümege.

(Folytatása következik)

Dr. Pfeiffer Jzsák.

A községkerületi elnökök gyűlése.

A kongresszus alapján szervezett községkerületek elnökei június 21-én gyűlést tartottak. A háboru okozta hosszabb szünet után tanácskoztak ismét a felekezet ügyeiről és tették meg a hatáskörükbe tartozó intézkedéseket. A napirendnek három pontja volt. 1. az Országos Irod. Iroda jelentése ; 2. a folyó évi államsegélyek kiosztása ; 3. egyéb felekezeti ügyek tárgyalása. Megjelentek Dr. Lővinger Vilmos kir. tan. (Pozsony), az első kk. elnöke, Dr. Guth Jenő (Érsekújvár), a II. kk. elnöke és Boxhorn Vilmos ker. tan. (Nyitra), e kerület előljárósági tagja, Singer Lajos (Poroszká), a III. kk. elnöke, Dr. Singer József (Liptószentmiklós), a IV. kk. elnöke, mucsinyi Wohl Rumi Adolf (Losonc), az V. kk. elnöke, Dr. Mezei Mór, a VI. kk. elnöke, Dr. Mezey Ferenc kir. tan., e kerület elnökhelyettese, Weiner Károly (Szombathely), a VIII. kk. ügyvezető elnöke, gelsei és beliscei báró Gutmann Vilmos kir. tan. (Budapest), a IX. kk. elnöke, somogyturi Kunfi Adolf (Kaposvár), e kerület elnökhelyettese, Dr. Leopold Kornél (Szekszárd), a X. kk. elnöke. Spitzer Ede (Siklós), e kerület alelnöke, enyingi Wertheim Ármin (Székesfehérvár), a XI. kk. elnöke, Dr. Pfeiffer Fülöp (Győr), a XII. kk. elnöke, Dr. Vámos Géza (Szolnok), a XIV. kk. elnöke és Dr. Lippe Vilmos nyug. kir. ítélőtáblai bír., e kerület elnökhelyettese, Dr. Adorján Ármin (Nagyvárad), a XXI. kk. előljárója, várhelyi Rósa Izsó dr., országgyűlési képviselő (Szeged), a XXII. kk. elnöke és Dr. Nemess Zsigmond országgyűlési képviselő (Arad), a XXIII. kk. alelnöke.

Az ülést Dr. Mezei Mór, az Országos Iroda elnökének üdvözlő szavai nyitották meg, a melyek elhangzása után mucsinyi Wohl Rumi Adolf lelkes beszédben a magyar nemzet dicsőséges harcáról emlékezett meg, szólva egyszersmind arról a lángoló buzgalomról, a melylyel a zsidóság magasztos kötelességeit a haza védelmében teljesíti. A nemzet párját ritkító nagyszerűségben megnyilatkozó áldozatkészségének alapja a király iránt való hűség és rajongó szeretet, a melyet a zsidóságban vallásának szelleme gazdagon táplál, miként a haza odaadó, hűséges és áldozatkész szeretetére is hitének legszentebb hagyományai tanítják. A mély hatású beszédet állva hallgatták végig és azután Dr. Mezey Ferenc, az Orsz. Iroda alelnökének előterjesztésére, melyhez Dr. Nemess Zsigmond

és Dr. Leopold Kornél lelkes hozzászólása fűződött, a következő táviratot küldötték Őfelségéhez :

»Az izraelita községkerületeknek Felséged magyar székesfővárosában 1915. június hó 21-én egybehívott elnöki gyűlése az izraelita hitfelekezet országos jellegű ügyei feletti tanácskozásának megkezdése előtt a magyar nemzet létharcát kísérő dicsőségen való mérhetlen örömmel és boldog hazafiui érzéssel állapítja meg, hogy az izraelita vallásuak Felséged trónjának és a haza szent földjének védelmében a nemzet többi fiaival testvériesen egybeoldva, hiven teljesítik kötelességüket, ekképen is leróván a Felséged uralkodásából reánk sugárzó fejedelmi kegynek és lángoló hazaszeretetünknek hálaadókat. A legmélyebb alattvalói hódolattal járulunk ime Felséged legkegyelmesebb színe elé, hogy e nagy idők nagy királya trónjának zsámolya előtt törhetetlen ragaszkodásunkat nyilvánítsuk és a Mindenható dús áldását kérjük le Felséges Urunk, Atyánk felkent fejére és a győzelmes béke üdvét a jogara alatt álló országokra. Seregeinek diadala, birodalmának folyvást növekvő, dicseljes hatalma aranyozza be császári és apostoli királyi Felséged népei boldogságának szentelt nagy és legmagasztosabb életét. Kik is a legmélyebb hódolattal maradunk, mint Felséged legalázatosabb szolgái

Az izraelita községkerületi elnökök megbizásából :

Dr. Mezei Mór, az orsz. izr. iroda elnöke

Dr. Mezey Ferenc, az orsz. izr. iroda alelnöke.

A hódoló táviratra a következő válasz érkezett :

Dr. Mezei Mór urnak, az Országos Izraelita Iroda elnökének, Budapest.

Ő császári és apostoli királyi Felsége az izraelita községkerületek elnöki gyűlésének a mostani nagy küzdelem alkalmából előterjesztett hódolatát élénk megelégedéssel fogadta és az elnöki gyűlésnek királyhü és hazafias érzelmei ezen megnyilatkozásáért legkegyelmesebben köszönetét nyilvánítani méltóztatik. Legfelsőbb parancsra Daruváry.

Az Őfelsége iránt való hódolatot a kegyelet kifejezése követte. Szólt első helyen *Szabolcsi* Miksának, a kinek végtisztessége miatt a tanácskozást a kitűzött időben nem lehetett megkezdni. A községkerületi elnökök testületileg vettek részt a temetésen, a melyen elnök a kongresszusi szervezetü izraeliták nevében bucsuztatta a halottat, a kinek érdemei örökké maradandó emléket biztosítanak számára a magyar zsidóság történetében. Indítványára az elnökök gyűlése az Országos Magyar Izraelita Közalappal egyetemben egy *Szabolcsi Miksa* nevére szóló 5000 koronás alapítványt létesít, azzal a rendelkezéssel, hogy ez összeg kamatai évenként az Országos Rabbiképzőintézet egy kiváló növendékének megjutalmazására ösztöndíjul szolgáljanak. Az alapítványi összeg felét a folyó évi államsegélyből utalták ki. Meleg szavak idézték fel Dr. *Rosenberg* Gyula, az Orsz. Izr. Iroda elnökhelyettesének és Dr. *Simon* József, az Iroda nyug. főnökének emlékezetét, a kiknek ravatalánál elnök szintén a felekezet háláját és elismerését tolmácsolta. Kegyelettel adózott továbbá Dr. *Weisz* Béla, a XV. községkerület elnökének, *Donáth* Ma-

nónak, a II. izr. községkerület elnökének, Dr. *Perls* Árminnak, a X. községkerület egyházi elnökének és *Grünfeld* Náthánnak, a II. községkerület elnökének, végezetül pedig mély megilletődéssel emlékezett meg Dr. *Schnitzer* Ármin, az Országos Rabbiegyesület nagyérdemű elnökének, valamint Dr. *Klein* Mór és Dr. *Wellesz* Gyula elhunytáról, a kiknek elköltözésével rabbikarunkat és a felekezet szellemi életét nagy és súlyos veszteség érte.

A gyűlés az elhunytak emlékét jegyzőkönyvében örökitette meg és azután azokról a változásokról vett tudomást, a melyek a községkerületek igazgatásában bekövetkeztek. Megalakult a Pozsony és Mosonmegyét magában foglaló I. községkerület és elnökévé Dr. *Lövinger* Vilmos kir. tanácsost, a pozsonyi hitközség elnökét választotta; a X. kk. Dr. *Leopold* Kornél ügyvédre, a szekszárdi hitközség elnökére, a XVI. kk. Dr. *Vámos* Géza ügyvédre, a III. *Singer* Lajosra ruházta az elnöki tisztiséget. Elnök meleg szavakkal köszöntötte az ez alkalommal első ízben megjelent elnököket, valamint az országos képviselő munkáiban ismét résztvevő *Lippe* Vilmos nyug. kir. ítélőtáblai bírót, a XVI. kk. másodelnökét. Végül megemlékezett arról, hogy a VIII. kk. Dr. *Rosenberg* Gyula elhunytával megüresedett elnöki székbe báró *Hatvanp-Deutsch* Béla főrendiházi tagot, ügyvezető elnökké pedig *Weiner* Károlyt, a XXVI. kk. pedig néhai Dr. *Schul* Győző helyébe *Taglicht* Józsefet választotta.

Az élénk helyesléssel fogadott elnöki megnyitót Dr. *Mezey* Ferenc, az Országos Iroda alelnöke az Iroda két évi működéséről szóló jelentése követte. Élőszóval való ismertetése volt ama nagyméretű tevékenység legfőbb mozzanatainak, a melyet az Iroda az utolsó két esztendőben a felekezet szolgálatában kifejtett. Céltudatos, körültekintő, intenzív, a felekezet érdekeitől követelt óvatossággal, a magyar zsidóság vezetőségéhez illő méltósággal és minden buzgalom mellett előkelő nyugalommal végzett munkáról vonta el a leplet. Kevesen sejtik, hogy hitközségeink és az ezek szolgálatában álló egyének ügyes-bajos dolgai a terhes és gyakran kellemetlen munka mekkora mennyiségét róják az Irodára, még kevesebben, hogy az eredményeket mennyi fáradozás és küzdelem előzi meg. Erről a jelentés hallgatott. Csak a legjelentősebbnek ismertetésére szorítkozott és annak bemutatásával érte be, a minek kellő világításban való meglátása fontos felekezeti érdek.

Nekünk ezen a helyen különösen egy örvendetes jelenségre kell a rabbikar figyelmét irányítanunk. Teszszük a lekötelezettség érzetében, elismerő hálával. Minden kezdeményezésünk, a melylyel akár általános vallási és felekezeti ügyben, akár a rabbikar vagy egyesületünk érdekében az Országos Irodához fordultunk, a legnagyobb jóakarattal, előzékenységgel, figyelemmel és hathatós támogatással találkozott. Az Iroda jelentésében megnyilvánuló diszkréció hasonló tartózkodásra készlet. De rá kell mutatnunk arra, hogy felekezetünk országos vezetősége nemcsak éber őre és melegszívű istápolója érdekeinknek, hanem velünk szemben tanusított egész viselkedésével, minden bennünket érintő cselekedetével

folyton folyvást dokumentálja azt a törekvését, hogy a rabbikar, mint a felekezeti élet legfontosabb tényezője teljes jelentőségében érvényesüljön és szüntelenül azon van, hogy erre a maga részéről alkalmat nyújtson. Mellőzés miatt – legalább a felekezeti élet ama körében, melyet az Iroda irányít – panaszkodnunk most már semmi okunk. Kettős hálával ismerjük ezt el, mint az Országos Irodának egyesületünk és annak vezetősége iránt tanusított jóakarátát, de különösen mint kellő értékelését hivatásunknak, papi munkánknak, mint megbecsülését a felekezetünket hűségesen, önzetlenül és nagy szegénysége mellett is teljes erkölcsi függetlenségben, szellemi önállósággal szolgáló rabbikarnak. Ettől a jóakarttól, a mely magában véve is magas érték reánk nézve, abban az irányban is nagyon fontos és rendkívül üdvös eredményeket remélünk, hogy nevelő hatással lesz azokra a hitközségekre, a melyek nem vettek még tudomást arról, hogy a rabbi mellőzése divatját multa, a melyekben még az a nézet uralkodik, hogy a lelki vezérnek a hangzatos címmel kell beérnie, egyebekben pedig a vezetést azoknak átengednie, a kik erre hivatva vélik magukat. Az Országos Iroda, a melyben legalább a kongresszus alapján szervezett zsidóság kell, hogy felfogásainak illetékes tolmácsát és mértékadó képviselőjét lássa, példájával, úgy hisszük, át fogja alakítani a nézeteket, utbaigazítani a szellemeket és megjavítani az állapotokat és helyzeteket.

Dr. Mezey Ferenc jelentésében első helyen a háborúval kapcsolatos ügyek állottak. Megemlékezett a *hadikölcsonök* sikere érdekében a kerületi elnökségekhez, valamint az Országos Rabbiegyesület útján a rabbikarhoz intézett buzditó körlevelekről és a felekezet hazafias áldozatkészségéről. Szólt a *peszachliszt*tel való ellátás körül kifejtett tevékenységéről, a melynek folytán, minthogy az Iroda a liszt kezelését fontos elvi okokból vállalni nem akarta, az illetékes miniszterium a pesti izr. hitközséget bizta meg az ügy intézésével. Beszámolt a *hadimenekültek* érdekében megindított segélyakciókról, a melyeknek sikerét a szenvedők nagy kárára az Iroda elnökségével együttműködni nem akaró orthodox vezetőség akadályozta meg. Ismertette a *tábori lelkészi szolgálat* kellő szervezése ügyében tett lépéseket és ezzel kapcsolatban megemlékezett a hadbavonult izr. katonák lelki szükségleteinek kielégítésére kiadott és a honvédelmi ministeriumtól meleg hálával és elismeréssel fogadott »Paizs és vért« című imádságos könyvről, méltatva az Országos Rabbiegyesületnek mindkét ügy szolgálatában végzett munkáját és szólt végül a tábori istentiszteletek céljaira való kicsiny tóra-tekercsek beszerzése, a hadbavonult tanítók családtagjainak támogatása, a katonák peszach ünnepén való rituális élelmezése, az esztergomi fogolytáborban elhelyezett zsidóvallású foglyok ünnepi istentisztelete és a bemutató szemlén alkalmasnak talált népfölkelői szolgálatra kötelezett, de nélkülözhetetlenségüket politikai hatóságok bizonyítványai alapján is kellően igazoló tanítók és hitközségi alkalmazottak felmentése ügyében kifejtett tevékenységéről. Az egész ország területéről az összes évfolyambeliek közül 102 kérelmező ügyét

terjesztette fel az illetékes miniszteriumhoz, a kik közül ezideig 48-at felmentettek, 9-et elutasítottak, 45-nek a folyamodványa még nem nyert elintézését.

A világháboru tehát az Iroda működésére is rányomta bélyegét. De ama feladatok végzése mellett, a melyeket a háboruval kapcsolatos követelmények szabtak ki számára, másegyéb munkái sem pihentek. Kieszközölte számos hitközség módosított alapszabályainak jóváhagyását a kormányhatóságnál. Más alapszabályügyek most vannak tárgyalás alatt, így a *rajkai* hitközségé. Ez a hitközség eddig orthodox volt és egyhangulag a kongresszus alapján való szervezkedést határozta el. A rabbik korpótlékának ügye állandó figyelmének és szorgalmazásának tárgya. E lapok olvasói ismerik ennek a nagyjelentőségű kérdésnek minden fontos mozzanatát és emlékeznek azokra a megnyugtató, kedvező megoldással biztató szavakra, melyeket a miniszterelnök szerkesztőjükhöz intézett, midőn ez sürgető felterjesztésében a kormány jóakarátát kérte. A háboru az ügy érdemleges tárgyalását leszorította a napirendről és a kormány-nak nem volt módjában óhajainkat, miként ezt a miniszterelnök említett levele kilátásba helyezte, teljesíteni. Egyes esetekben azonban jelentékeny korpótléket engedélyezett a miniszterium. Még számos más közérdekű felekezeti ügy foglalkoztatta az Irodát. A sok közül csak a következőket említette. Felterjesztéssel fordult a kormányhoz a tanulók ünnepi szünnepjainak ügyében, intézményes rendelkezést szorgalmazott a hitközségi alkalmazottaknak az 1907: XIX. t.-c.-ben megállapított biztosítási kötelezettség alól való felmentése tárgyában és kieszközölte a miniszterium engedélyét arra, hogy az Imitnek a Talmud magyar fordításának céljára az államsegélyből folyósított 1600 korona egy izr. felekezeti közigazgatási kézikönyv céljaira szolgáljon. A lefolyt két év alatt 3118 ügydarab fordult meg az Irodában, 23 körlevelet bocsátott ki, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 415 rendeletet intézett hozzá, a kultuskormányhoz tett felterjesztéseinek száma meghaladja a 350-et.

Az államsegély javadalomra vonatkozólag jelentette, hogy évi 99,040 korona szubvenció állott rendelkezésre. Ebből az összegből 1913-ban zsidó kulturális intézményeknek 17,988 K 18 f, hitközségeknek 71,850 K, rabbiknak, rabbihelyetteseknek és rabbiözvegyeknek 12,630 K, 1914-ben pedig zsidó kulturális intézményeknek 13,050 K, hitközségeknek 66,800 K, rabbiknak, rabbihelyetteseknek és rabbiözvegyeknek 12,980 K jutott. A folyamodók száma folyton növekvőben van. Míg 1912-ben 221-en részesültek segélyben, addig 1914-ben 269 folyamodó jelentkezett. Egyes régi folyamodók segélyét tehát alá kellett szállítani, annál is inkább, minthogy az államsegély-javadalomból legalább egy szerény összeget (8785 K) vissza kellett tartani, mert számolni kellett a háboru folytán esetleg felmerülő kivételes segélyezések és egyes a háboru folytán fennállásukban veszélyeztetett hitközségek fokozottabb segélyezésének szükségességével. Az Iroda tekintettel a folyamodók egyre növekedő számára rendkívüli államsegélyt, a rabbik, rabbiözvegyek és hitközségi hivatalno-

kok számára létesítendő nyugdíjintézet céljaira külön évi szubvenciót kérelmezett. A miniszter méltányosnak ismerte el a kérelmet, de azt teljesíteni ezuttal nem volt módjában. A statusquo hitközségek és rabbi-jaik segélyezése érdekében is előterjesztéssel élt az Iroda és a miniszter kijelentette, hogy szándékában áll az izr. vallásfelekezet állami segélyének legközelebbi emelése alkalmával a három általány igazságosabb arányait az Iroda meghallgatásával azon szempontból is megállapítani, hogy az Iroda felterjesztésében foglaltak lehető honorálása mellett a statusquo érdekeltek is a két szervezettel lényegben arányos támogatásban részesüljenek.

A folyó évi államsegélyekre vonatkozólag azt a javaslatot tette, hogy a folyamodók ugyanoly összegű segélyben részesüljenek, mint a múlt évben, az új folyamodók segélyét pedig az Iroda elnöksége az illetékes kerületi elnökségek javaslatainak lehető figyelembevételével a saját hatáskörében állapítsa meg. A gyűlés ebben az értelemben határozott is.

A községkerületi elnökök egyik gyűlésén kifejezésre jutott óhaj folytán az *Országos Izr. Iskolaalap* állását is ismertetette. Az 1914/5. költségvetési évre vonatkozó és Ő császári és apostoli királyi felsége 1914. évi november hó 3-án Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával jóváhagyott költségvetése a következő: az alap bevételei: 1. Gyümölcsöző; tőkék kamatai 186,982 K; 2. minthogy e jövedelmek az alapot terhelő kiadásokat nem fedezik, a bevételekhez járul az alap évi államsegélye fejében 80,000 K; 3. vegyes bevétel 12 K. Az összes bevétel tehát 266,994 korona. Ezzel szemben az alapot terhelő kiadások 270,363 K-ra rugnak, úgy hogy még az alap állami segélyezése mellett is 3369 K hiány mutatkozik. A kiadások főbb tételei a következők: 1. Az Országos Rabbiképzőintézet személyi szükségletei 70,452 K; 2. az Országos Izraelita Tanítóképzőintézet személyi szükségletei 58,492 K; 3. e két intézet közös dologi kiadásai 21,050 K; 4. a budapesti Izr. Siketnémaintézetben 20 növendék ellátása à 600 K és a Vakok Budapesti Intézetében 12 növendék ellátása à 500 K összesen 18,000 K; 5. az Izraeliták Országos Irodájának személyi és dologi szükségletei 14,000 K. E tételt terhelte a néh. Dr. Simon József nyug. orsz. irodai főnök nyugdíjpótléka is, mely halálával felszabadulván, ez összeg most már teljes egészében az Iroda rendelkezése alá kerül; 6. az Orthodox Iroda személyi és dologi szükségletei az e címen állami segélyből igénybe vett 18,000 K évi dotáción kívül 14,000 K; 7. az orthodox hitközségek talmudtóra iskoláinak segélyezése 13.000 K; 8. a pozsonyi jesiva szubvenciója 400 K; 9. az Országos Rabbiképzőintézet és Orsz. Tanítóképzőintézet épületének fenntartási költségei 2225 K; 10. tanárok, tisztviselők és özvegyek nyugdíjai 29,890 K; 11. az Orsz. Izr. Tanítóképzőintézet internátusának segélyezésére 15,000 K; 12. terhelő tőkék kamatai 1354 K; 13. utiköltségek és napidijak 400 K; 14. vegyes kiadások 700 korona. Az alapot a vallás- és közoktatásügyi miniszterium kezeli, költségvetést évenként Ő császári és apostoli kir. felsége hagyja jóvá.

Dr. Mezey Ferenc jelentése szomorú akkordokban hangzott ki. A körlevélről szólva, melyet az Orsz. Iroda 1914. szeptember havában a felekezeti béke helyreállítása érdekében a nagy történelmi időkre való hivatkozással az ország valamennyi hitközségéhez és rabbijához, valamint az Orthodox Közp. Iroda elnökéhez intézett, megemlékezett arról, hogy az élénk visszhangot keltett ugyan a hitközségekben, orthodox körökben is, de az orthodoxia vezetője még válaszra sem érdemesítette. A gyűlés ezt mély sajnálattal vette tudomásul, de megszólalt az a remény is, hogy a háború dicsőséges befejezése után a felekezet nagy kérdései is megoldhatók lesznek. A mindvégig feszült érdeklődés közepette lefolyt gyűlés berekesztése előtt a kerületi elnökök várhelyi Rósa Izsó dr. indítványára az Országos Irodának céltudatos és sokoldalú eredményes munkásságáért jegyzőkönyvi köszönetet és elismerést szavaztak.

Tábori lelkészek behívása.

Az Izraeliták Országos Irodája a következő levélben értesítette az Országos Rabbiegyesület elnökségét az izraelita tábori lelkészet ügyében történt kezdeményezés eddigi eredményéről.

36338. szám. Főtisztelendő Elnökség! A hadbavonult izraelita katonák lelki gondozásának, illetve az izraelita tábori lelkészeknek a hadseregnél való szolgálata kérdésében a Főtisztelendő Elnökségnek folyó évi január hó 24-én 72/1915. szám alatt kelt b. megkereséséhez képest tett felterjesztésünkre való hivatkozással a magyar kir. honvédelmi miniszter ur őnagyméltósága f. hó 9-én 130965/2. 1915. szám alatt kelt rendeletével a császári és királyi hadügyminiszter urral egyetértőleg értesítette a vezetésünk alatt álló irodát, hogy folyó évi január hó 27-én szóban forgó ügyben tett 35524. számú felterjesztésünket a katonai parancsnokságoknak tudomásulvétel végett azzal adta ki, hogy a még szükséges magyarnyelvű izraelita lelkészek a vezetésünk alatt álló irodával egyetértőleg tényleges szolgálatra behivandók. A hadsereg-hadtápparancsnokságok az esetleges további intézkedések megtétele végett egyidejűleg megfelelő módon értesítették.

Van szerencsénk a rendeletet a Főtisztelendő Elnökséggel – hivatkozással fentidézett átiratára – szíves tudomás végett közölni. Kiváló tisztelettel Budapest, 1915. évi július hó 22-én. Az izraeliták országos irodája: Mezei Mór irodai elnök, Dr. Mezey Ferenc irodai alelnök.

Krónika.

A háború szent munkái. A háború romboló hatásai mellett, melyeket megrendült lélekkel érzünk és szemlélünk, nemes munkái és alkotásai vonják magukra figyelmünket. Híveink és azok lelkivezérei elismerést keltő buzgalommal, a kínálkozó szent feladatokhoz méltó megértéssel, lelkesedéssel és áldozatkészséggel veszik ki részüket mindezekből.

Istentiszteletünkön szemmel láthatók a nagy idők nyomai. Különösen kimagasló napokon tapasztaljuk hatásukat. Lemberg visszahódítása, fegyvereink diadalai, a trónörökös pár halálának évfordulója, a háboru első évének győzedelmes befejezése, a király Őfelségének születésnapja megannyi alkalmai voltak a fokozott áhítatnak. Híveink megtöltötték templomainkat, papjaink lelkük legjavát adták oda, hogy épüljenek és lelkesedjenek. Beszédek mély benyomással voltak másvallású polgártársainkra is, a kik ilyen alkalmakkor szívesen jönnek el templomainkba. Azok a gyülekezetek is, a melyek pap nélkül szükölködnek, módját ejtették annak, hogy a hívek lelki táplálékban részesüljenek. Így Trencsénteplicen Dr. *Hevesi* Simon és Dr. *Himler* Miksa, Eperjesen Dr. *Horovitz* József mondott nagyhatású beszédet. A vallásos aktusokhoz pedig a jótékonyság művei kapcsolódtak. A háboru rokkantjainak, az elesett hősök özvegyeinek és árváinak javára adakoztak és gyűjtöttek meglepő eredménnyel, a melyhez nagy mértékben hozzájárult az Országos Iroda és egyesületünk buzdítása. *Fischer* Lipót tábori rabbinak Schreiber Dávid, Dr. Hevesi Simon és Dr. Adler Illés rabbiktól támogatott kezdeményezéséből sebesültszállító autók beszerzésén buzgólkodnak és ünnepeink alkalomul fognak szolgálni, hogy a honvédelmi miniszterium hadsegélyző hivatalának felkérése értelmében fokozott áldozatkészséggel emlékezzünk meg a háboru áldozatairól. Háborus vallásos irodalmunk is gazdagodik. Egyelőre nincs módunkban minden egyes termékét értéke szerint méltatni, de elismeréssel feljegyezzük a következőket: Templomi beszéd. A megboldogult trónörökös párról tartotta *Deutsch* A. Dávid; Irgalom és ítélet, két beszéd, írta Dr. *Schönfeld* Áron; Harci riadó, hadbaindulás alatti templomi beszédek, elmondotta Dr. *Goldberger* Izidor; Háborus imák, beszédek mondotta Dr. *Rubinstein* Mátyás. Vallás, kultúra, háboru, írta *Grünbaum* József. Szívesen emlékszünk meg továbbá Dr. *Frankfurter* Adolf és Dr. *Deutsch* Ernő hadbavonult izr. katonák számára kiadott háromnyelvű imáságos könyvecskéjéről, melynek magyar része Dr. Deutsch Ernő karánsebesi főrabbi, egyik legbuzgóbb tábori lelkészünk tollát dicséri. Dr. *Lövy* Ferencnek „a háboru és a zsidóság“-ról szóló értékes tanulmánya a „Marosvásárhely és a Háboru“ című album egyik disze.

Kitüntetések. Őfelsége Dr. *Lemberger* Sámuel pozsonyszentgyörgyi főrabbi, tábori lelkésznek az ellenség előtt tanusított vitéz és önfeláldozó magatartása elismeréséül a koronás arany érdemkeresztet a vitézségi érem szalagján adományozta. Ugyanily kitüntetésben részesültek Dr. *Karpelis* Oszkár prerai és Dr. *Schweiger* Albert kremsieri rabbi, tábori lelkészek. Az utóbbi magyar ember és azelőtt Muraszombaton működött. Ferenc Szalvátor kir. herceg *Adler* Lőrinc tábori lelkésznek a katonai egészségügy körül szerzett érdemei elismeréséül a Vöröskereszt II. diszjelvényét a hadiékítménnyel adományozta.

Elismerés. Baranyavármegye kir. tanfelügyelője Dr. *Flesch* Ármin mohácsi főrabbinak a mohácsi állami polgári iskolánál a most lefolyt tanévben hazafias áldozatkészségből eredő, önzetlenül vállalt értékes

szolgálatáért, melylyel a rendkívüli viszonyok között a fentnevezett iskola zavartalan működését lehetővé tette, elismerését és köszönetét nyilvánította. Dr. *Deutsch* Ernő karánsebesi főrabbinak pedig Krassó-Szörényvármegye kir. tanfelügyelője fejezte ki köszönetét azon önzetlen és hazafias áldozatkészségéért, hogy a karánsebesi állami polgári fiuiskolánál a hadiszolgálatra bevonult tanerők helyett díjtalanul végezte heti 6 órában a III. és IV. osztályban a német nyelv tanítását. Az elismerés feljegyzésre méltó tanujele, hogy a Békéscsabán aug. 8-án tartott népünnepen a városi hatóság felkérésére Dr. *Silberfeld* Jakab főrabbi mondotta az ünnepi beszédet.

Jubileum. Huszonöt éve, hogy *Reich* Koppel, a pesti orth. hitközség főrabbi, mostani hatáskörében működik. A nagy talmudtudóst és kiváló hitszónokot hiveinek hódolata övezi, Őfelsége már régebben a kir. tanácsosi címet adományozta neki érdemei elismeréséül. A nevezetes évfordulón a hitközség előjárósága nagyobbszabásu ünneplés mellőzésével bensőségesen üdvözölte a főrabbit.

Rabbiiktatás. Augusztus 29-én Dr. *Krausz* Ignác körmendi főrabbit iktatták be ünnepi formák között. Szombathelyen küldöttség várta, a körmendi pályaudvaron a hitközség előjárósága és képviselőtestülete köszöntette. Az iktató beszédet Dr. *Goldberger* Izidor tatai főrabbi mondotta. Ezt az új lelkész székfoglalója követte. A maradandó benyomásu megható ünnepség a Himnusz eléneklésével zárult. Az istentisztelet után Dr. *Krausz* főrabbi az üdvözlő küldöttségeket fogadta.

Rabbiválasztás. A *dévai* hitközség Dr. *Neumann* József sepsiszentgyörgyi rabbit egyhangu lelkesedéssel főrabbijává választotta.

Halálozások. *Szabolcsi Miksa* június 17-én hosszú kinos betegség után Balatonfüreden hunyt el. Halálának híre országszerte mély fájdalmat keltett. A napi sajtó hódoló elismeréssel adózott fényes tehetségének és három évtizedes nagyeredményü munkásságának. Végtisztessége a halott kiválóságához méltó megnyilvánulása volt az általános nagy gyásznak. Balatonfüreden *Goldstein* Ezra rabbi bucsuztatta. Azt mondá a többek között: »Én Isten különös rendelkezését látom abban, hogy Szabolcsi Miksának Balatonfüredre, egy orthodox zsidó hitközségbe kellett jönni meghalni, hogy az orthodoxia is kivegye részét Szabolcsi Miksa végtisztességéből és én Istentől rendeltetve érzem magamat, hogy méltassam: mit birt, mit vesztett az orthodoxia Szabolcsi Miksában.« Utána *Dr. Szabolcsi* Lajos bucsuzott atyjától és mesterétől. Megrendítő szavainak elhangzása után *Hirschfeld* Samu a balatonfüredi zsidóság nevében mondott Istenhozzádot. A holttetemet 20-án szállították Budapestre. A kelenföldi állomáson a budai hitközség küldöttsége várta és Dr. *Kiss* Arnold főrabbi mondott gyászbeszédet. Másnap a rákoskereszturi sirkert nagy szertartási termékből temették. A tágas csarnokot nagy és előkelő gyászoló közönség töltötte meg. A kiket befogadni nem tudott, az előudvarban foglaltak helyet. Ott voltak felekezeti közéletünk vezérférfiai, számos vidéki hitközség küldöttjei, tudósok és írók mellett más kiválóságok és az elhunyt

tisztelőinek nagy gyülekezete. A magyar zsidóság rettenthetetlen bajnokának egyéniségét, jelentőségét és a felekezetnek tett nagy szolgálatait Dr. *Adler* Illés, Dr. *Hevesi* Simon, *Mezei* Mór, *Winterberg* Gyula, Dr. *Neumann* Ede, *Mezei* Ernő és Dr. *Lederer* Sándor gyászbeszédei méltatták, a nyitott sir mellett ifjúkori barátja, Dr. *Feldmann* József bucsuztatta. Az egész országban a szokott méreteket messzire túlszárnyaló nagyszerűségben és meleg bensőséggel nyilatkozott meg a részvét. A templomi szószékeken és a hitközségek tanácstermeiben áldoztak emlékezetének, egyesületek és testületek évkönyveikben örökitették meg érdemeit. A temetés napján a községkerületi elnökök gyűlése és a Magyar Izr. Közalap bizottsága kegyelettel adózván emlékének és azt jegyzőkönyvben megörökítvén, 5000 koronás alapítványt létesített azzal a rendelkezéssel, hogy annak kamataiból évente 200 koronát fognak az Országos Rabbiképzőintézet valamely jeles növendékének ösztöndíjként kiadni; a Közalap bizottsága ezenfelül *Mezei* Mór indítványára kimondotta, hogy Szabolcsi sirjára a magyar zsidóság országos adakozásból siremléket emel s a magyar zsidóság nevében az országos gyűjtés megindítására és a siremlék felállítására a maga kebeléből bizottságot küld ki, hogy továbbá a bizottság tagjai koszorúmegváltás címén felajánlandó adományait Szabolcsi emlékére a Közalap céljaira adják.

Az Országos Magyar Izraelita Közalap előljárósága és kuratoriuma nevében kibocsátott, Báró Kohner Adolf elnök és Dr. Mezey Sándor jegyzőtől aláírt »Felhívás a magyar zsidósághoz« el is jutott már hittestvéreinkhez és gyűlnek az adományok annak siremlékére, »ki szüntelen odaadással és önzetlen szeretettel egész életét és munkásságát felekezetünk érdekeinek szentelte.« Nem kételkedünk abban, hogy az akció eredménye méltó lesz a felekezethez és a felhívást a magunk részéről is hittestvéreink kegyeletes érzésébe és szeretetébe ajánljuk azzal, hogy az adományok Baumgarten Lajos urhoz, a Közalap pénztárosához (Budapest V., Nagykorona-u. 18) vagy a Hazai Bankhoz (V., Hermincad-utca 6) küldendők.

Az Egyenlőség szerkesztését Dr. *Szabolcsi* Lajos vállalta, a kinek működése elé bizalommal és reménynyel tekintünk. Hiszszük, hogy a lap hű gárdájával egyetemben dicsőült atyja szellemében, lelkesedéssel, megértéssel és erélylyel folytatja majd annak munkáját.

Mély megilletődéssel jegyezzük fel Dr. *Wiener* Márk kőszegi főrabbi halálát. Hosszu súlyos szenvedések után hunyt el Budapesten június hó 22-én, élete 67. évében. Készültséggel, hivatottsággal, hűséggel és nemes buzgalommal működött pályáján, 6 évig Csongrádmindszenten, 23 évig Kőszegen. Sokat küzdött ifjúságában. Talmudi ismereteinek alapjait jesivákban vetette meg, majd Bécsbe ment, a hol bölcsészeti tanulmányokat kezdett és a Bet ha-Midraschnak is buzgó hallgatója volt. Szép theológiai tudással és német műveltséggel jött Budapestre az Országos Rabbiképzőintézet megnyitásakor. Főiskolánkban és a tudományegyetemen több éven át folytatta tanulmányait és verejtékes munkával sajátította el nyelvünket, mely jóformán ismeretlen volt előtte, midőn Budapestre került.

Az egyetemen megszerezte a tudori címet és azután elhagyta a Rabbiképzőt, melynek tanárai és növendékei a küzdelmektől korán megpróbált férfit komoly törekvése és megnyerő egyénisége miatt őszintén tisztelték. Azokban a gyülekezetekben, a melyeknek vallásos gondozása osztályrészül jutott neki, példás kötelességtudásával, komolyságával, szerénységével, jellemének szilárdságával, minden jónak és nemesnek előmozdítására irányult törekvéseivel, fennkölt gondolkodásmódjával és családi életének mintaszerűségével közbecsülést és elismerést vivott ki magának és hálás kegyelet fogja övezni emlékezetét mindenkor. Holttetemét Kőszegre szállították és a templomból temették, a melyben nagyszámu gyászoló közönség gyült egybe. Sógora, Dr. *Schwarz* Mór győri főrabbi, és Dr. *Morovitz* József szombathelyi főrabbi a templomban, a sirkertben pedig *Ehrlich* Mór rohongi főrabbi mondott gyászbeszédet. A nyugalomra tértek magas értékét tükröző megható végtisztesség Dr. *Havas* Gyula bucsuztatójával zárult. Felekezetünk hű munkásának sirdombjára megindult lélekkel tesszük le a kegyelet cipruságát.

Széles körben bensőséges fájdalmat keltett *Landesberg* Lipót, a *szeghalmi* rabbisági kerület főrabbijának július hó 12-én Püspökfürdön váratlanul bekövetkezett halála. Landesberg leik Áronnak, a nagynevű talmudtudósnek, a nagyváradi jesiva kiváló mesterének fia és tanítványa volt. Régi hagyományok környékeztek ifjúságát, irányították tanulmányait és vezérelték pályáját. Talmudi tudásának alaposságával, éleselméjűségével és mélységével korán vont magára a figyelmet, írói hajlamai is korán mutatkoztak. 1875-ben jelent meg *בית יעד להבניות* című, történeti, irodalmi és haláchai értekezéseket tartalmazó folyóiratának három füzete, nem sokkal utóbb R. Mósé Szófér életrajza, a melyet más különféle tartalmu dolgozatok követtek. A tannák és amórák története volt kutatásainak legkedvesebb tárgya. Életüknek, tanaiknak, koruk viszonyainak és az ezekből reájuk származott hatásoknak szólt érdeklődése és egy emberöltőn át párját ritkító serénységgel és kitartással folytatott tanulmányainak eredményeit *הקרי לב* című, gyönyörű héberséggel megírt nagyterjedelmű művében tette le, melynek eddig (1905 – 1908) – az Alliance Israélite Universelle, a Zunzstiftung és a majnafrankfurti Jüdisch-literarische Gesellschaft támogatásával – négy része jelent meg. Tiszteletreméltó, becses emléke egy kiváló szellem fáradhatatlan munkásságának. Szeghalmi működésének 28-ik évében hunyt el. Szent életü, hivatását méltósággal és lelkesedéssel betöltő papja volt gyülekezetének, mely dicsőségének tekintheti, hogy ily előkelő szellem, a rabbikarnak ily országszerte nagyrabecsült tagja volt lelkivezéire. Hamvait Szeghalomra szállították és nagy részvét mellett helyezték örök nyugalomra. A templomban folyt le a gyászszertartás. *Wesel* Albert, tordai főrabbi méltatta érdemeit, a gyászoló család részéről veje, *Breuer* Soma, nagykátai főrabbi bucsuztatta. Egyesületünk, melynek buzgó, törekvései iránt melegen érdeklődő tagja volt, mindenkor kegyelettel és mély tisztelettel fog adózni a Tóra koronájával ékesített férfi emlékezetének.

Klein József, az *abai* orthodox fiókhitközség érdemes rabbihelyettese, 63 éves korában, abai buzgó működése 18. évének betöltésekor hunyt el. Végtisztességén *Heinrich* Ármin, a székesfehérvári orthodox hitközség főrabbija mondott gyászbeszédet.

Az Országos Rabbiképzőintézet oktatásügyi bizottsága június 23-án ülést tartott. Jelen voltak Dr. *Fischer* Gyula elnök, Dr. *Bánóczy* József jegyző, Dr. *Blau* Lajos igazgató, Dr. *Hevesi* Simon, Dr. *Neumann* Ede és Dr. *Venetianer* Lajos bizottsági tagok. Az ülést kizárólag a tantárgyak ellátása foglalkoztatta.

Mint hogy a bibliai tudományok tanszékének betöltésére irányuló törekvések mindezideig sikertelenek voltak, a bizottság Dr. *Blau* Lajost és Dr. *Fischer* Gyulát kérte fel, hogy az 1915/16. tanévben is vállalják azoknak a tárgyaknak előadását, a melyeket az intézet felső tanfolyamán a bezáruló évben elláttak. Mindketten lekötelező készséggel teljesítették a kérelmet és Dr. *Blau* igazgató ennek kapcsán előterjesztést tett, hogy a héber stílusgyakorlatoknak a felső tanfolyamon való vezetését Dr. *Guttman* Mihály tanárra bizzák, a mihez a bizottság hozzá is járult.

Az alsó tanfolyam több tárgyának ellátására vonatkozólag Dr. *Bánóczy* jegyző bemutatta a tanári kar valamennyi tagja részvételével tartott rendkívüli értekezletének ebben az érdeemben tett javaslatát. E javaslat rámutatva arra, hogy a bibliai tudományok bold. *Bacher* igazgató súlyos betegsége, majd elhalálása folytán az utolsó két tanévben nem voltak teljesen elláthatók, úgy hogy a mellékszakok előadását a felső tanfolyamon mellőzni kellett, továbbá utalva arra, hogy az alsó tanfolyamon a szentírást és a zsidó történetet teljes óraszámában előadni nem lehetett, egy új tanerő alkalmazását indítványozza. A vallás- és közoktatásügyi miniszter már régebben, mikor a bibliai tudományok tanszéke még be volt töltve, elismerte a negyedik theológiai tanszék újból való felállításának szükségességét, a tanári kar azt javasolja tehát, hogy függetlenül a bibliai tudományok tanszékének betöltésétől intézkedés történjék 18, az alsó tanfolyamban adandó bibliai, talmudi, héber és aram nyelvtani, valamint zsidó történeti óra ellátása iránt. Ezeknek a tárgyaknak előadásával pedig Dr. *Klein* Miksa okleveles rabbit bizzák meg, mint a ki erre kellő tudományos és paedagógiai képzettséggel bír. Dr. *Klein* tíz éven át az intézet növendéke volt, valamennyi vizsgáját mind az alsó, mind a felső tanfolyamban jeles eredménnyel tette le, a tudományegyetemen a bölcsészettudori fokot *summa cum laude* nyerte el, a rabbiképesítő vizsgán a zsidó tudomány összes ágaiban való kitűnő jártasságának adta tanubizonyságát, a minek a vizsgáló bizottság elnöke, Dr. *Fischer* Gyula pesti rabbi elismerő szavakkal kifejezést is adott, az intézeten két pályadíjat nyert, a könyvtárnak öt éven át őre volt, ez idő alatt a katalogizálást végezte és nagyméretű bibliografiai és irodalmi ismeretekre tett szert, pályamunkáiban, valamint eddig megjelent héber és magyar dolgozataiban tudományos készültségének és írói tehetségének adta jeleit, a tanításban pedig több évi hitoktatói működésével szerzett jártasságot, ennél fogva

arra a reményre jogosít, hogy a reá bízandó feladatnak minden tekintetben meg fog felelni.

Ezt a jegyzőkönyvet az igazgatóság a Vezérlő Bizottság elnöksége elé terjesztette, mely azt tárgyalás végett az oktatásügyi bizottsághoz tette át. Az oktatásügyi bizottság a javaslatot tüzetesen tárgyalta és azt Dr. Neumann Ede indítványára annak megokolásával elfogadta. A bizottság egyhangú határozatából a következőket közöljük: „feltétlenül szükséges, hogy függetlenül a bibliai tanszék betöltésének folyamatban levő és a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur őnagyméltósága eldöntése alá bocsátott ügyétől az amugy is rég érzett és csak helyettesítési intézkedések által betöltött egyéb lézagok tekintetében gyökeres orvoslások történjenek. Ezek érdekében az oktatásügyi bizottság azt tartja célravezetőnek, hogy a tanári kar által melegen ajánlott és az okt. bizottság előtt is ismert jeles tehetségű Dr. Klein Miksa okleveles rabbi az 1915/1916. tanévre mint kiegészítő tanerő óraadói minőségben a bibliai, talmudi, héber és aram nyelvtani és zsidó történeti tárgyakra 18 köteles óraszám mellett . . . alkalmaztassék.» A határozat következő pontjai Dr. Klein további előmenetelére vonatkoznak, »a mennyiben úgy a tanári kar, mint az oktatásügyi bizottság által megállapítandó eredmény szerint megfelelő tanerőnek bizonyul« »és mindig feltételezve, hogy a hozzá fűzött várakozásnak megfelel.« A következőképpen zárul: »az oktatásügyi bizottság a rendkívüli tanári intézménynek az intézetnél való meghonosítását feltétlenül szükségesnek tartja, mert egyrészt az intézetet fenntartó alap anyagi érdekében van és másrészt mert a tanárnevelésnek ez a módja az intézet tanítási és tudományos céljait kiválóan szolgálja. Ezeknek a javaslatoknak miniszteri jóváhagyása után az abban megállapított feltételek netaláni félreértések kikerülése végett Dr. Klein Miksával közöltessenek, a ki azoknak tudomásvételét írásban elismerni tartozik.«

Erős meggyőződésünk, hogy Dr. Klein valóra fogja váltani a hozzá fűződő reményeket és hogy működése fényes igazolása lesz a bizottság intézkedésének, a melyért különben annak minden egyes tagja teljes felelősséget vállal.

Az Országos Magyar Izraelita közalap június 21-én *Kohner* Adolf báró elnökletével bizottsági ülést tartott. A Szabolcsi Miksának szóló megemlékezés és az ezzel kapcsolatos kegyeletes határozatok után Dr. *Mezey* Sándor jegyző beterjesztette a Közalap három évi működését ismertető nemeshangu, kitünően megírt jelentését, méltatva azokat a gazdag áldásokat, a melyek a magyar zsidóság e nagyjelentőségű és oly csekély mértékben támogatott intézményéből fakadtak. Hadd szóljanak a közölt adatok. 1912-ben 9, 1913-ban 18, 1914-ben 9 és a folyó évben 5 hitközség iskolájának nyújtott anyagi segílyt felekezeti pártárnyalatra való tekintet nélkül. A Közalap körösmezei iskolája, melynek tanulói nemcsak a felekezet, hanem a különféle nemzetiségek árnyalatai közül kerülnek ki, évi 9000 korona fenntartási költségbe került és a háboru kitöréséig

híven teljesítette az államtól is elismert nagy feladatait. A múlt év szeptember havában a hadtápparancsnokság vette birtokába, az orosz betörés idején a garázda ellenség foglalta le, kiűzetése óta ismét hadaink parancsnoksága székel benne. Az egyik tanító a háboru kitörése óta katonai szolgálatot teljesít, a másik kettő csonkítatlanul kapja meg javadalmait. A felekezeti szolgálatában álló egyének javára létesített nyugdíjalapja az utolsó évben 5000 korona állami támogatásban részesült. Ez alap növelése jobb idők beköszönésével fokozott gondoskodásának tárgya lesz. A pozsonyi tűzkárosultaknak 1000, az Izr. Siketnémák-intézetének 1913-ban 1000, az Izr. Kézmű- és Földművelési-egyesületnek pedig a rendes évi segélyen felül 1914-ben 500 koronát adott az iparinasok lelki képzésének és erkölcsi oktatásának elősegítésére. Az utazási ösztöndíjakat 1912-ben Szántó Lajos festőművésznek és Dr. Révai Nándor vegyésznek, 1913-ban Kara Mihály szobrásznak és Dr. Goldberger Jakab orvosnak, 1914-ben Dr. Kardos Lajos irodalomtörténésznek és László Sándor zeneszerzőnek és zongora művésznek ítelték oda. Kara Mihályt és Dr. Kardos Lajost katonai szolgálatuk gátolta meg az ösztöndíj felvételében. Ezenkívül művésznövendékek támogatására 5870 koronát, a tudomány és irodalom művelőinek pártolására 6535 koronát fordítottak. Több író tudományos és szépirodalmi műve kiadásában támogattak. Az Imitnek vidéki felolvasásokra az 1912–1914. években 1000 koronát adott évente, a Magyar Zsidó Múzeumot 1914-től fogva 1200, az Omike menzáját 300, az Országos Rabbiegyesületet 1000, az Izr. Tanítóképzőintézet internátusát a berendezésre adott 2000 koronán felül 2000 koronával segélyezte, az Orsz. Rabbiképzőintézet és a Tanítóképző növendékeinek támogatására három évben évente 3000 koronát adományozott, az Orsz. Izr. Patronage-egyesület és az Izr. Kézmű- és Földművelési-egyesületet állandó évi támogatásban részesítette. A háboruval kapcsolatos működésének feljegyzésre méltó mozzanatai, hogy az első hadikölcsönre 150,000 koronát jegyzett, hogy több a háboru folytán földönfutóvá lett rabbit és tanítót segélyezett, hogy a háboru lirája két első kötetének megjelenését lehetővé tette és hogy az Orsz. Rabbiegyesület »Paizs és Vért« című imádságos könyvét 10,000 példányban kinyomatta, a miért a honvédelmi-, valamint a vallás- és közoktatásügyi miniszterium hálás elismerését fejezte ki. Új feladatok felé a békés munka napjaiban halad majd a Közalap, a mely joggal elvárhatja, hogy a magyar zsidóság erre megadja neki a szükséges anyagi erőt.

Az Országos Izraelita Patronage Egyesület június 27-én a hatóságok és egyesületek képviselőinek és számos más, a gyermekmentés ügye iránt érdeklődőnek részvételével tartotta közgyűlését. *Székelty* Ferenc udv. tan. elnök megnyitójában üdvözölte Dr. *Köszeghy* Sándor min. tanácsost, ki a belügyminisztert képviselte, meleg szavakkal emlékezett meg Szabolcsi Miksáról és szólván az egyesület abbeli erkölcsi kötelességéről, hogy a háboru folytán elárvult és gondozás nélkül maradt gyermekeket oltalmába vegye, az egész magyar zsidó társadalmat hívta fel, hogy ebben a mun-

kában az egyesület segítségére legyen. Az elnöki megnyitót Dr. *Bartos* Kálmán titkár évi jelentése követte. Az állam a lefolyt évben az elárvelt zsidó gyermekeket az Országos Gyermekvédő Liga után az egyesületnek adta át, mely azoknak új otthont nyújtott. Az eddigi elhelyezések azonban a rendelkezésre állott helyeket majdnem teljesen betöltötték és ennek folytán országos akció megindítását tervezik, hogy az erre vagyoniilag képes zsidó családokat árva gyermekek elfogadására nyerjék meg. Az egyesület az állami gyermekmenhelyek kötelékéből a 12. életévüket betöltött gyermekeket átvette és azokat tanoncokul, illetve háztartási leányokul helyezte el. Végezte továbbá a bírósági patronage munkáját és a fogházmissziót. Ideiglenes menhelyén 391 gyermek talált otthont, a menhelyi pártfogoltak száma 1554, a hatósági pártfogoltaké 382 volt. Az egyesület 1914. évi kiadása 47426 korona 49 fillér, bevétele 42046 korona 25 fillér volt. A folyó évre 42350 kor.-nyi szükségletet irányoztak elő. A vagyon 124,282 korona 61 fillér, a melyből azonban csak 33,027 korona 74 fillér a tőke. A titkári, valamint a számvizsgálói jelentés és a költségvetési előirányzat tudomásul vétele után a választmány kiegészítése következett, minek megtörténte után elnök az érdeklődést megköszönte és a gyűlést bezárta. Azóta a Patronage-egyesület igen megleghangu felhívással fordult a hittestvérekhez, hogy az elhunyt hősök nevét és emlékét az egyesületnél teendő alapítványokkal örökítsék meg vagy pedig olyan gyermekeket vegyenek magukhoz, a kiknek szülője a hazafiui kötelességteljesítés halottja. A jelentkezések az egyesület budapesti központjához (VI., Ó-utca 46) intézendők. A nemes ügyet melegen ajánljuk hitrokonaink jóakaró figyelmébe.

Az Országos Magyar Izr. Közművelődési Egyesület és Mensa Academica közgyűlése annak a nagyméretű tevékenységnek méltatására adott alkalmat, melyet az egyesület a közművelődés és közjótékony-ság terén kifejt. A napirend előtt Dr. *Hevesi* Simon a hadijólét intézményének működéséről számolt be, előadván, hogy öt hadiétkezőben naponta ezer oly személy részesül ellátásban, a kiket a háboru érzékenyen sujtott. Eddig (kilenc hónap alatt) több mint kétszázezer adag került kiosztásra. Dr. *Weiller* Ernő főtitkár évi jelentését mutatta be, a melyet a közgyűlés egyhangulag fogadott el. Kiemeljük a következőket: Az egyesület szükségletei az 1914. évben 70,000 koronára emelkedtek és a folyó évre 80,000 K-val irányoztattak elő. Ebbe azonban nincsenek belefoglalva a háboruval kapcsolatos tevékenységből felmerült szükségletek, a melyek külön több, mint 100,000 K-t igényeltek. Ezt az összeget az étkezőket vezető hölgyek rendes járulékaiból és adományaiból teremtették elő. Az egyesület intézményei örvendetes fejlődést mutatnak. A gyors- és gépirási tanfolyamban a lefolyt év második felében főleg a hadban elesettek özvegyeit és árváit képezték ki; a tanfolyamot jelenleg 34-en látogatják. A Mult és Jövő, melyet Dr. *Patai* József kitűnően szerkeszt, az egyesület kulturális programjának megvalósítását segíti elő. A hon-

védelmi miniszterium hadsegélyző hivatalának jóváhagyásával az egyesület szentmondattal ellátott ezüst gyűrűket hozott forgalomba, melyek eddig a hadsegélyző hivatalnak és az egyesületnek egyenlő arányban 26,000 koronát jövedelmeztek. A főiskolai hallgatók énekkara a főkántorokkal és egyházi énekesekkel egyetemben a háboruban elesettek árvái, a menekültek és a Mensa hadijóléti intézményei javára hangversenyt tartott, mely a Mensa részére közel 1000 koronát jövedelmezett. A Bacher-alapból több irodalmi és művészeti segélyt, egy magát megnevezni nem akaró jótevő nagylelkűségéből pedig husz szigorló orvosnövendéknek szigorlati díjsegélyt adtak. A *Mensa academica* szept. 1-én nyílt meg, naponta 350 egyetemi hallgatót élelmez, vezetője Dr. *Neumann Árminné*. A *hadikonyhából* naponta 250 ebédet szolgáltatnak ki oly családoknak, melyeknek feje hadba vonult és a melyek élelmezésére az államsegély nem elegendő. Vezetői Dr. *Domony Mór*icné és báró *Kornfeld Pálné*. A *sebesült katonák* étkezőjébe 120 katona jár, vezető báró *Dirsztay Béláné*, özv. *Kohner Ágostonné* és *Sváb Imréné*. A *családi étkezőt* 100 a háboru folytán keresetétől elesett lateiner és művész veszi igénybe. Élén *Fellner Henrikné* áll. Ez az intézmény munkaközvetítéssel is foglalkozik. A *menekültek étkezője* 140 menekült családot lát el, vezetője Dr. *Fränkl Gyuláné*. A gyűlés a Mensa elnökeinek különös elismerését fejezte ki és a számadások jóváhagyása s a felmentvények megadása után megválasztotta a tisztikart. Azok kerültek ismét a nagytevékenységű egyesület és az annak keblében fennálló nemescélú intézmény élére, a kiknek felvirágoztatásában és munkáiban legkiválóbb részük van. Az Omike elnöke: Herzog Mór báró, elnökasszonya báró Gutmann Vilmosné. A Mensa elnöke: Dirsztay Béla báró, társelnökei: Dr. Hevesi Simon és Dr. Neumann Árminné.

A Palesztina-segítés akciója. A szentföldön lakó hitrokonok mérhetetlen nyomora arra készítette a bécsi Hilfskommission 1915 für Palästina vezetőségét, hogy aug. 24-én tartott közgyűlésére a segélyügy kellő szervezése végett számos magyar hitközség előljáróságát és rabbiját is hívja meg. A gyűlésen megjelent a többek között Dr. *Szabolcsi Lajos*, a palesztinai zsidók érdekében lelkesen munkálkodó Egyenlőség szerkesztője és Dr. *Lederer Sándor*, kinek beszéde élénk tetszést keltett. Ő fogja az akciót Magyarországon szervezni és joggal remélhetjük, hogy minden alkalommal bevált buzgósága az alakulandó Magyar Palesztina Bizottság működését is sikerre fogja vinni.

TARTALOM: A helyreállítás munkája. — Szabolcsi Miksa — A Magyar Zsidó Múzeum I. Dr. Weisz Miksa. — Háborus ethika. Dr. Fuchs Sámuel. — Templomi rend Amsterdamban kétszáz év előtt. Dr. Edelstein Bertalan. — A háftára olvasásáról. Dr. Pfeiffer Izsák. — A községkerületi elnökök gyűlése. — Tábori lelkészek behívása. — Krónika.